

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Disputationes|| ROBERTI BELLAR-||MINI E SOCIETATE
IESV,|| DE CONTROVERSIIS CHRISTIANAE|| FIDEI,
ADVERSVS HVIVS TEM-||poris Hæreticos,||**

Tribus Tomis comprehensæ.||

DE MEMBRIS ECCLE-||SIAE MILITANTIS,|| TRIBVS LIBRIS|| EXPLICATA.||

Bellarmino, Roberto Francesco Romolo <Heiliger>

Ingolstadii, [1599]

VD16 B 1607

Liber Tertivs, De Laicis, siue Secularibus.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-53880](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-53880)

LIBER TERTIVS DE LAICIS SIVE SECVLARIBVS.

CAPVT PRIMVM.

Ordo totius Disputationis.

DISSERVIMVS DE DVOBVS MEMBRIS
Ecclesie, id est, Clericis, & Monachis; super
est vt dicamus de tertio, id est, de Laicis,
secularibus, & simul de membris ab Ecclesia
præcis, id est, de Hæreticis, quæ omnia
disputationem de Magistratu politico reuocari possunt.

Tota hæc Disputatio sex quæstionibus continetur. Primum enim, de ipsa politica potestate agendum est. Deinde de officio eius in rebus politicis. Tertio, de officio eius in causa religionis.

De PRIMO sunt quæstiones duæ. Prima; An ista potestas sit res bona, & proinde Christianis licita. Secunda; An potest peccatum amittatur.

De SECUNDO sunt duæ quæstiones. Prima, de officio Magistratus in conseruanda Republica ab improbitate cuius uinum per leges, & iudicia, tam ciuilia, quàm criminalia, id est; An liceat Christianis leges condere, iudicia exercere, & gladio ferire noxios, qui sunt actus proprii Magistratus. Secunda, de officio Magistratus in protegenda Republica hostibus externis, id est; An liceat Christianis bella gerere, & huic addemus quasi corollarium propter Lutherum; An liceat bellare contra Turcas.

De TERTIO sunt aliæ duæ quæstiones. Prima; An ad Magistratum pertineat cura religionis; An verò permittere possit, vt quisq; credat, vt voluerit. Secunda; An Magistratus debeat

debeat hæreticos ab Ecclesia iudicatos, & damnatos punire, tam in libris eorum, quàm in facultatibus, & in personis, etiã vsq; ad mortem.

CAPVT II.

Proponitur prima questio; An politica potestas sit bona, & Christianis licita.

ST vna ex præcipuis hæresibus Anabaptistarum, & Trinitariorũ huius temporis; Non licere Christianis gerere Magistratus, nec debere esse vllõ modo inter Christianos prætoria, tribunalia, iudicia, ius gladij, &c. Ministri, qui in Transyluania, Trinitatem, & Incarnationem, & paruulorum Baptismum oppugnant; ediderunt anno M. D. LXVIII. Albæ Iuliæ, Antitheses Christi veri & falsi; quarum VII. est; Christum falsum habere in sua Ecclesia Reges, Principes, Magistratus, gladios; Christũ verum nihil tale in sua Ecclesia pati posse.

Argumenta eorum hæc sunt, vel certè esse possunt. PRIMVM, ex Scriptura, Matth. 17. *Reges Gentium, à quibus accipiunt tributa, &c. ergo liberi sunt filij.* Et Luc. 22. *Reges Gentium dominantur eorum, non sic erit inter vos.* Rom. 13. *Nemini quidquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis.* 1. Cor. 7. *Prelio empti estis, nolite fieri serui hominum.* 2. Corinth. 8. *Vnus Dominus.* Ephes. 4. *Vnus Dominus, vna fides, vnum Baptisma, vnus Deus.*

SECVDVM, ab exemplis; nam plerique Principum abutuntur potentia, & nõ solum non profunt, sed etiam obsunt Reipub. vt patet in ipso initio mundi de Cain Genes. 4. de filiis Principum Genes. 6. qui accipientes varias vxores, corrupti sunt omni scelere, & corũ causa postea venit diluuium. Item de Nemrod, Pharaone, Nabuchodonosor, & de Saul, Roboam, & ceteris; nam post diuisionem regni, ex Regibus Israël nullus fuit bonus.

TERTIVM, à sine; nam Magistratus permissus fuit Iudæis propter imperfectionem temporis. erant enim pueri Iudæi, & idè regi debebant ab alio, vt patet Galat. 4. at nos viri sumus perfecti, & vnctio docet nos de omnibus.

QUARTVM, ab efficiente; nam ista potestas nõ est à Deo intro-

intro-

introducenda, sed ab hominibus tyrannicè usurpata; quomodo
fecit Nemrod Regem? quis Nabuchodonosor? quis Nino?
quis Alexandrum? quis Iulium Cæsarem? quis alios? hinc
datur ille pyrata, qui respōdit Alexandro, ego quia cum
no ligno discurre, pyrata dicor; tu quia cum magna
orbem terrarū spoliis, Imperator diceris. Augustinus lib.
de ciuitate Dei, cap. 4. ex M. T. lib. 3. de Repub.

QVINTVM, ab origine; nam Deus creauit hominem
berum, & per peccatum introducenda est subiectio; ergo
peccato per Christum liberati sumus, etiam à subiectione
se debemus. Antecedens patet; nam Gen. 1. non dicitur: Do-
minamini hominibus, sed: *Dominamini piscibus mari.*
Item mulier nunc nō subiecit viro, nisi politica subiectione,
& tamen hæc subiectio per peccatum introducenda est,
patet Genes. 3. *Sub Viri potestate eris;* & præterea ante
uium primus, qui condidit ciuitatem, & inchoauit regnum
politicum, fuit Cain, vt ex Genes. 4. deducit Augustinus lib.
15. de ciuitate Dei, cap. 1. post diluuium primus fuit Nemrod
Genes. 10.

Denique id clarè docent Patres. AVGVSTINVS lib. 15.
ciuitate Dei, cap. 15. rationalem factum ad imaginem
noluit Deus nisi irrationalibus dominari, non homini
hominem, sed hominem pecori; inde primi iusti Pastores
gis pecorum, quàm Reges hominum constituti sunt, vt
etiam insinuat Deus, quid ordo postulatet creaturarum
& quid meritum exigeret peccatorum. GREGORIVS lib. 2.
moral. cap. 11. *Omnes homines natura æquales geniti,*
variante meritorum ordine, alios aliis dispensatio occulta
postponit, ipsa autem diuersitas, quæ accessit ex vicio, rectè
est diuinis iudiciis ordinata, vt quia omnis homo iter vitæ
non æquè graditur, alter regatur ab altero; similia habet
Pastorali, part. 2. cap. 6.

Hanc hæresim non solùm Catholici omnes execrantur,
ac præcipuè B. Thomas in opusc. 20. & omnes Philo-
sophi, sed etiam Philippus Melanchthon in locis, cap. de ciuili Ma-
gistratu, & Ioannes Calvinus lib. 4. Instit. cap. 20. acerrimè
& fufillimè oppugnant, & Lutherus ipse in visitatione Saxe-
nica, etsi ab ipsius verbis in Babylonica captiuitate, cap. de
Baptismo, occasionem sumpserunt Anabaptistæ.

Nos eam quinque argumentis refellemus; nam tot etiam sunt aduersariorum fundamenta. Primò, ex Scripturis. Secundò, ex exemplis Sanctorum. Tertiò, ex fine seu necessitate. Quartò, ex causa efficiente. Quintò, ex origine.

CAPVT III.

Ex Scripturis asseritur politicus Magistratus.

QVANTVM ad PRIMVM, Scriptura Testamenti veteris plena est testimoniis. Exod. 22. Iudices populi à Deo ipso vocantur Dij, sicut etiam Psal. 81. *Deus stetit in Synagoga Deorum, in medio autem Deos diiudicat;* cuius vocabuli rationem explicat Iosaphat 2. Paralip. 19. ubi dicit iudices non hominum, sed Dei iudicia exercere, id est, loco Dei iudicare. Et similiter Deuter. 1. monet Moyses iudices populi, ut iustè iudicent, quia Dei iudicium est. & Christus Ioan. 10. *Si illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est, quem Pater sanctificauit, & misit in mundum, &c.* Vbi Christus vult dicere; Si Principes Deus vocat Deos, quia ad illos mandatum diuinum factum est, ut iudicent loco suo, cur non magis, &c. non enim quadrat quod alij dicunt, vocatos Deos eos oēs, quibus Deus loquutus est; si ergo Principes vocantur Dij, quia locum Dei tenent, non potest reprehendi munus Principum, nisi reprehendatur Dei ipsius munus.

Præterea Deut. 17. describit Moyses leges Regi futuro, & in libro iudicum, cap. vlt. in vltimis verbis reddere volens Spiritus sanctus causam omnium malorum, quæ acciderunt illo tempore, dicit: *In diebus illis non erat Rex in Israël, sed vnusquisq; quod bonum sibi videbatur, hoc faciebat.* In eodem libro Iudicum, & in lib. Regum passim habemus Deum excitasse Israëlī Iudices, aut Principes, per quos populum liberaret. Prouerb. 8. *Per me Reges regnant.*

Respondent Anabaptistæ, Iudæis fuisse permittos Magistratus propter imperfectionem; at aliam rationem esse Testamenti noui.

AT contra; nam in primis Prophetæ prædixerunt omnes Reges terræ seruituros Christo, & Ecclesiæ: quod non potest fieri, nisi in Ecclesia sint Reges Psalm. 2. *Et nunc Reges intelligi-*

selligi-

relligite, erudimini, qui iudicatis terram, apprehendite
 plinam; secundum Hebræum *כר ופסקו* osculamini
 quem in eodem Psalmo Scriptura vocat Messiam; item
 71. Adorabunt eum omnes Reges terra, omnes Gentes
 ei. Isaia 60. Ambulabunt Gentes in lumine tuo, & Reges
 splendore ortus tui. Et cap. 49. Erunt Reges nutrices tui, &
 gina nutrices tua, Sultu in terra demisso adorabunt te, et
 ueres pedum tuorum lingent; quod certè impletum videtur
 in Constantino, Theodosio, Carolo Magno, & aliis, qui
 rauerunt sepulcra Apostolorum, & Martyrum, & Ecclesiam
 ditauerunt, & protexerunt.

Præterea, Christus, prædicans Euangelium regni, inter
 dixit: *Reddite qua sunt Cesaris Cesari.* Matth. 22. & Paulus
 Roman. 13. iubet, vt *Omnia anima potestatibus submissioribus
 subdita sit; non enim est potestas nisi à Deo, &c.* Et ibidem
 repetit, Principes seculares, quibus tributa redduntur, esse
 ministros Dei, quo loco vtitur etiam Irenæus lib. 4. cap. 10.
 Item 1. Tim. 2. iubet Apostolus nominatim orari pro Regibus,
 quo loco vtitur Tertullianus in Apologet. cap. 31. qui
 calumniabantur Ethnici Christianos, quòd magistratus
 nollent parere; at certè si Euangelium non ferret magis-
 trum, oporteret orare pro destructione Regum & Principum.
 Ad Tit. 3. *Admone illos principibus & potestatibus subditi
 esse,* & 1. Petr. 2. *Deum time, Regem honorificate.*

SE D respondet, ex his testimoniis probari, oportere
 parere Regi Ethnico, non autem licere Christianis regnum
 possidere, & Magistratus gerere. Quibus nos respondemus
 PRIMVM, non esse mirum in Testamento nouo non fieri
 multam mentionem magistratum; nam Christus non ve-
 nit constituere regnum politicum, sed regnum spirituale, &
 cœleste; & similiter Apostoli in hoc regno spiritali cōm-
 dando, & propagando occupati fuerunt, politicum relique-
 runt, vt antea erat.

ADDIMVS præterea; Licet nõ expressè Scriptura noui Te-
 stamenti approbet in Ecclesia Magistratū politicum, tamen
 euidenter colligi ex adductis testimoniis; nam si Christianis
 licet subesse Regi Ethnico, cur nõ potius Regi Christiano
 si licet Christiano subesse, cur nõ præesse? cum subesse vide-
 tur magis contra libertatem Evangelicam, quàm præesse.
 D 31

DENIQUE, si Christianæ libertati repugnaret subiectio, vel præfectura ciuilibus, magis repugnaret Ecclesiastica, quia Christiana libertas magis pertinet ad Christianum, ut est ciuis Ecclesiæ, quàm ut est ciuis mundi: At non repugnat Christianæ libertati præfectura, vel subiectio Ecclesiastica, ut patet ex illo Matt. 24. *Quis putas est fidelis seruus & prudens, quæ constituit Dominus super familiam suam?* Et ex illo Rom. 12. *Qui præest in sollicitudine.* Et ex illo Hebr. 13. *Obedite præpositis vestris;* Neq; igitur repugnat præfectura, vel subiectio politica. Atq; hinc soluitur primum argumentum contra allatum.

Ad PRIMVM ergo dicendum est, Christum eo loco de seipso tantum loqui, & rectissime probare se, quia Filius Dei summi Regis esset, non fuisse obligatum soluere tributum ulli Principi. alioqui ipse idem iussit reddi cæsum Cæsari, Matth. 22. & Apostolos Rom. 13. *Cui tributum, inquit, tributum, &c.*

Ad SECUNDVM, eo loco Christus instituit Ecclesiasticum Magistratum, & eum distinguit à politico, & à politico corrupto, cui pompæ, superbia, fastus annexa esse solent, qualem etiam politicum Magistratum, si intelligamus prohibitum esse Christianis, nihil absurdi dicemus; ibi enim non reprehenditur regnum, sed modus regnandi.

Ad TERTIUM, non vult Paulus dicere, non sinatis vos obligari vlla lege, sed soluite maturè omnia debita; præcedit enim: *Reddite omnibus debita, cui tributum, &c.* Et quia solius amoris debitum nunquam ita reddi potest, quin semper teneamur amare, ideo ait: *Nemini quidquam debeatis, nisi se inuicem diligatis.*

Ad QUARTVM dico, fieri seruum hominis, eo loco significare seruire homini propter hominem tantum; nam alioqui ibidem Paulus hortatur seruos, ut etiãsi possint fieri liberi, tamè magis eligant seruitutem. & Gal. 5. *Seruite, inquit, inuicem.*

Ad VLTIMVM dico, ibi nomen Domini propriè accipi, quomodo non conuenit nisi Deo, nec propterea tolluntur Reges, & Principes, qui non propriè domini sunt, sed ministri Dei, qui vnus verus est Dominus, nullus enim est titulus maior; nam verus Dominus duas habet conditiones, quæ nulli creaturæ cõueniunt. Vna est, ut possit pro libito vti re, cuius est dominus, & eam augere, minuere, mutare, annihilare, &c. Altera, ut nulli seruiat, id est, nulla re indigeat, sed

seipso sufficiat ad omnia, vt rectè notat Augustinus lib. de Gen. c. 11. & deducit ex Psal. 15. *Dixi Domino, Deus meus, quia bonorum meorum non egēs*; nam in Hebræo est, *domino, Dominus meus* יהוה אלהי. & hinc est quod LXX. interpretes vbiq; nomē propriū Dei יהוה reddiderūt per *dominus* & Hieronymus per *Dominum*. hinc etiā Augustus, vt Tullianus refert in Apologetico, cap. 34. nunquam se *Dominum* appellari passus est, quod intelligeret hunc titulum sibi Deo conuenire, & è contrario reprehenditur à Suetonio in incredibilis arrogantia Domitianus, quod in Amphitheatro sibi acclamari libenter audiret: *Domino, & Domine facite, & quod iuberet de se scribi: Dominus, & Deus* sic fieri iubet.

CAPVT IV.

Idem asseritur exemplis Sanctorum.

SECUNDA ratio sumitur ab exemplis; nam si mala esset principatus, nunquam viri sancti gessissent; at habemus in Scriptura plurima exempla sanctorum Principum, vt Melchisedech, Ioseph Salem, Iosephi Patriarchæ, qui toti Egypto vtiliter præfuit, Moysis, Iosue, omnium ferè Iudicum, Dauidis, Iomonis, Ezechia, Iosaphat, Iosia, Danielis, Mardochei, Nehemia, Machabæorum, & aliorum.

In Testamento nouo videmus Ioan. 4. Regulam creditur se in Christum, nec tamen iustum renunciare principatus, & similiter Actor. 13. proconsulem conuersum à Paulo, nō propterea deposuisse Magistratum. Videmus deinde à S. Fabiano Papa & Martyre, & à tota Ecclesia admissum fuisse Philippum Imperatorem, nec illi imperatum, vt deponeret imperium, vt ex historia Eusebij lib. 6. cap. 25. colligitur.

Quod autē non sit in Testamēto nouo maior copia exemplorum, ratio est, quia Deus voluit Ecclesiam suam inchoare ab hominibus pauperibus, & vilibus, vt dicitur 1. Corint. 1. ne putaretur augmentum Ecclesiæ opus humanum, si fauore Principum creuisset, immò è contrario voluit Deus primis CCC. annis vt Ecclesia totis viribus oppugnaretur ab Imperatoribus totius mundi, vt inde ostenderet, opus suum esse

esse Ecclesiam, & plus posse illam patiendo, quàm possent illi cruciando.

Vnde Augustinus in epist. 50. dicit Deum voluisse primo tempore impleri illam partem Psal. 2. *Astiterunt Reges terra, &c.* Deinde sequenti tempore illam aliam: *Et nunc Reges intelligite.* sicut reuera impletum videmus in Constantino, & successoribus eius; siquidem videmus Constantinum diuinitus edoctum, & vocatum à Deo singulari miraculo, vt Eusebius refert lib. 1. de vita Constantini. at si res mala esset principatus, quare Christus ipse Constantinum ad Ecclesiam vocasset? Vbi nota obiter dissonantiam circa hanc historiam; nam in historia Ecclesiastica Eusebij à Ruffino versa lib. 9. cap. 9. habetur Constantinum per soporem vidisse signum crucis in cœlo, & deinde Angelos ei dixisse: *In hoc vince;* At lib. 1. de vita Constantini Eusebius refert, *in itinere eum corporeis oculis vidisse supra solem signum crucis cum illis literis: In hoc vince,* & idem signum à toto exercitu conspectum, & noctu postea ei apparuisse Christum, qui mysteriū explicuerit, atq; hæc omnia se ab ipso Constantino coram audiuisse. Itaque verisimile est quod in historia habetur à Ruffino additum fuisse. Alia plurima exempla addi possent Iouiniani, Gratiani, Theodosij iunioris & senioris, Caroli Magni, Ludouici Pij, Othonis I. S. Henrici Imperatoris, S. Ludouici Regis Francorum, aliorumque multorum, qui vel in Britannia, vel in Hungaria, vel in Boëmia, vel in aliis regionibus sanctissimè regnauerunt.

Ad argumentum in cōtrarium dico PRIMO, falsum esse Principes vt plurimum esse malos; hinc enim non agimus de regno in particulari, sed de politico principatu in genere, qualis Princeps fuit Abraham, & alij; sicut ergo fuerunt mali Principes, Cain, Nemrod, Ninus, Pharao, Saul, Hieroboam, & alij Reges Israël; ita è contrario fuerunt boni Principes, Adam, Noë, Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, Moses, Iosue, omnes ferè Iudices, & plurimi Reges Iuda.

SECUNDO dico, exempla malorum Principum non probate malum esse principatum, sepe enim mali abutuntur rebus bonis; at exempla bonorum rectè probant, principatum esse bonum, quia homines boni non vtuntur rebus malis; præterea, etiam Principes mali plus prosunt sepe, quàm

obfint, vt pater de Saule, Salomone, & alijs; denique
est Reipub. malum Principem habere, quam nullum; ni-
nim nullus est, non potest diu consistere Respub. dicitur
Iomone Prouerb. II. *Vbi non est gubernator, corrumpet populum*
& vbi est, licet malus, conseruatur vnitas populi. Vide
Thomam in opusc. 20. cap. 6 lib. I.

TERTIO dico, quod in Regibus Israel nullus fuerit
nus, ad insignem Dei prouidentiam pertinere; Deus enim
permittere voluit, quia rebellio illa Israelitarum a tribu
da, significabat schismata Hæreticorum ab Ecclesia, &
CHERIVS docet in fine lib. 3. super librum Regum, fuit
nim inter Catholicos sunt boni, & mali; at inter Hæreticos
nullus potest esse bonus; ita quoque inter Reges Iuda
fuerunt boni, multi etiam mali. Ex Regibus Israel nullus
mnino inuentus est bonus.

CAPVT V.

Idem asseritur ex fine principatus.

TERTIA ratio ducitur à fine. Principatus
cus aded naturalis, & necessarius est huma-
neri, vt tolli nõ possit, quin natura ipsa detur;
tur; hominis enim natura est, vt sit animal
le, nam bruta quidem sunt à natura ita instructa, vt
sibi singula sufficere, homo autem tam multis rebus indiget
vt solus viuere nullo modo possit; nam bruta nascuntur
stira, & armata, & æstimatiuam habent ita determinatam
omnia, quæ sibi conueniunt, vt naturaliter sine vilo doctore
statim nouerint nidos ædificare, alimenta quærere, & motu
cinam etiam sibiipsis facere; at homo nascitur sine vestibus
sine domo, sine alimentis, omnium rerum egenus, & quia
quam habet manus, & rationem, quibus omnia instrumeta
ta parare potest, tamen singula longum tempus requirit
& aded longum, vt sit impossibile sibi vnus hominem instruere
cere ad omnia, præsertim cum nascamur rudes, & ante ma-
gis doctrina, quam experientia discantur; ergo necesse est, vt
simul viuamus, & vnus alium iuuet.

PRAETEREA, etiam si quisq; sufficeret sibi ad viuendum
tamen nunquam sufficeret ad protegendum se ab impetu
fata.

ferarum, & latronum, sed ad hoc necesse est conuenire, & collatis viribus resistere; & licet sufficeret sibi etiam contra hostes, tamen semper maneret rudis, & expertus sapientiæ, & iustitiæ, multarumq; aliarum virtutum, cum tamen ad hoc nati simus, vt mentem & voluntarem præcipuè exerceamus; nam scientiæ, & artes longo tempore, & à multis inuentæ sunt, & sine doctore percipi non possunt; iustitia autem non nisi in societate exerceri potest, cum sit virtus constituens æquiritatem inter plures.

Denique, donum loquendi, & audiendi, id est, percipiendi distinctè verba, quorsum homini collatum est, si debeat solitarius viuere: itaque rectè Aristoteles lib. I. politicorum, ca. 2. dicit, hominem natura ciuile esse animal, magis quam sint apes, & grues, & quæcunq; animalia, & si quis solitarius uiuat, aut esse bestiam, aut Deum, id est, aut minus, aut maius homine; neque id est contra Eremitas nostros. Nam qui penitus solitarij vixerunt, vt Paulus primus Eremita, Maria Magdalena, Maria Ægyptiaca, & si qui sunt alij, dici possunt aliquid amplius homine habuisse, non natura, sed gratia; nam non sine miraculo alebantur à Deo, vt notum est; ceteri autem etsi in solitudine degerent, tamen frequentes simul conueniebant, & Abbatibus suis subiecti erant, vt in disputatione de Monachis demonstrauius.

Iam verò si natura humana socialem vitam requirit, certè requirit etiã regimen, & rectorem; nam impossibile est multitudinem diu consistere, nisi sit, qui eam contineat, & cui sit curæ bonum cõmune: sicut in vnoquoq; nostrum nisi esset anima quæ contineret & coniungeret partes, & potentias, & elementa contraria, ex quibus constamus, statim omnia soluerentur. vnde Prouerb. II. *Vbi nõ est gubernator, populus corruet.* deinde societas est multitudo ordinata, nõ enim dicitur societas multitudo confusa & dispersa; ordo autè quid aliud est, quàm series quædã inferiorum & superiorum? Necessariò igitur rectores habendi sunt si societas futura est.

Ex hac ratione soluitur TERTIVM argumētum Anabaptistarum; falsum enim assumunt, cum dicunt, regimen politicum permissum Iudæis ob imperfectionem eorum, nobis autem non conuenire, quia vnctio doceat nos de omnibus; nam vnctio hoc in primis docet esse necessarium, habere re-

ctorem; nec sufficit scire omnia, sed oportet etiam mobiliter, & parare, quæ non possumus sine aliorum auxilio.

Cometio m.
177C.
Et præterea hinc deducitur falsum esse, quod M. T. in primo de inuentione, fuisse olim tempus, quo homines regerentur more bestiarum, deinde à sapiente quodam, & eloquente homine vi eloquentiæ persuasos conuenire, & simul viuere. quod idem etiam hoc tempore dicere solent quicquam eloquentiam laudandam suscipiunt. At reuera nusquam fuit, nec esse potuit, tale tempus. Nam Adam sapientissimus fuit, & sine dubio non permisit homines vagari more bestiarum, & Cain filius eius ædificauit etiam ciuitatem mactalem: ante Cain, & Adam nulli fuerunt. Sed non mirum Curionem, & alios Ethnicos talia dicere; nam Ethnici quia perstabant mundum fuisse ab æterno, & tamen videbant omnes artes esse nouas, & non exstare memoriam nisi paucorum tantum, inde suspicati sunt, longissimo tempore homines vixisse more ferarum, & solum exstare memoriam rerum gestarum ab eo tempore, quo cœperunt homines simul degere; sed Christiani, qui ex testimonio Dei didicerunt, mundum creatum fuisse ante annos nondum sexies milenos, & quomodo homines vrbes continuo habere cœpisse, miramur perfectum est, cur dicere audeant, longissimo tempore homines sine rectore, & sine ciuitatibus more ferarum vixisse.

CAPVT VI.

Idem asseritur ratione ducta ab efficiente.

QUARTA ratio ab efficiente sumitur; Nam certum est politicam potestatem à Deo esse, à quo non nisi res bonæ, & licitæ procedunt. id quod probat Augustinus in toto ferè 4. & 5. lib. de ciuit. Dei. Nam sapientia Dei clamat Prouer. 8. *Per me Reges regnant; Et infra: Per me Principes imperant.* Et Daniel. 2. *Deus cæli regnum, & imperium dedit tibi, &c.* Et Daniel. 4. *Cum bestis, ferisq; erit habitatio tua, fanum, & bos, comedet, & rure cæli infunderis, septem quoq; tempora mutabuntur super te, donec scias quod dominetur excelsus super regnum tuum, & cuiuscunq; uoluerit det illud.*

Sed hic obseruanda sunt aliqua. PRIMO, politicam potestatem

testatem in vniuersum consideratam, non descendendo in particulari ad Monarchiam, Aristocratiam, vel Dimocratiam, immediatè esse à solo Deo; nam cõsequitur necessariò naturam hominis, proinde est ab illo, qui fecit naturam hominis; præterea hæc potestas est de iure naturæ, non enim pendet ex consensu hominum; nam velint, nolint, debêt regi ab aliquo, nisi velint perire humanũ genus, quod est contra naturæ inclinationem. At ius naturæ est ius diuinum, iure igitur diuino introducta est gubernatio; & hoc videtur propriè velle Apostolus, cum dicit Rom. 13. *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit.*

SECVNDO nota, hanc potestatem immediatè esse tanquam in subiecto, in tota multitudine; nam hæc potestas est de iure diuino. at ius diuinum nulli homini particulari dedit hanc potestatem, ergo dedit multitudini; præterea sublato iure positiuo, nõ est maior ratio cur ex multis æqualibus vnus potius, quàm alius dominetur. igitur potestas totius est multitudinis; denique humana societas debet esse perfecta Respub. ergo debet habere potestatem se ipsam conseruandi, & proinde puniendi perturbatores pacis, &c.

TERTIO nota, hanc potestatem transferri à multitudine in vnum vel plures eodem iure naturæ; nam Respub. non potest per se ipsam exercere hanc potestatem, ergo tenetur eam transferre in aliquem vnum, vel aliquos paucos. & hoc modo potestas Principum in genere considerata, est etiam de iure naturæ, & diuino, nec possit genus humanum, etiam si totum simul conueniret, contrarium statuere, nimirum vt nulli essent principes vel rectores.

QUARTO nota, in particulari singulas species regiminis esse de iure gentium, non de iure naturæ; nam pendet à consensu multitudinis, constituere super se regem vel consules, vel alios magistratus, vt patet: & si causa legitima adsit, potest multitudo mutare regnum in aristocratiam, aut dimocratiam, & è contrario, vt Romæ factum legimus.

QVINTO nota, ex dictis sequi, hanc potestatem in particulari esse quidem à Deo, sed mediante consilio, & electione humana, vt alia omnia, quæ ad ius gentium pertinent. ius enim gentium est quasi conclusio deducta ex iure nature per humanum discursum; Ex quo colliguntur duæ differentiæ

FFF 4 inter

ius gentium

inter potestatem politicam, & Ecclesiasticam: vna ex parte subiecti; nā politica est in multitudine, Ecclesiastica in uno homine tāquam in subiecto immediatè: altera ex parte conscientis, quòd politica vniuersè cōsiderata est de iure diuino, in particulari considerata est de iure gentium; Ecclesiastica omnibus modis est de iure diuino, & immediatè à Deo.

Ex his ad argumentum **QVARTVM** Anabaptistarum respondeo. **PRIMO**, argumentum solū probare de regno particulari, non de ipso principatu in vniuersum; nos autem hoc loco principatum in vniuersum, non certam aliquam eius formam constituere volumus.

Adde **SECUNDO**, sēpissimè regna esse iusta & iniusta à Deo, & non à Deo; nam ex parte ipsorum occupantium & inuadentium, regna sunt latrocinia, & iniusta, & prouidentia non à Deo; tamen ex parte diuinæ prouidentiae quae vult mala intentione hominum, & illam ordinat vel ad peccata puniendā, vel remunerandā bona opera, vel ad alios bonos fines, regna illa sunt iusta, & legitima. Deus enim inter cetera admirabili ratione prouidentiae suae, ita quibusdam regna admittit, quibusdam largitur, vt & qui regno cadit, iustus cadat, nec tamen iustè possideat, qui regnum inuadit; deus etiam ipse suo tempore illius inuasionis iustissimas penas. Ac longè alia ratione Deus filiis Israël Palestinam tradidit possidendam, quā illam eandem vel Salmanasar, vel Nabuchodonosor postea tradiderit. Siquidem filij Israël, duce Iosue, laudabili obedientia cum Palestinis pugnabant, illisq; ad internecionem deletis, terras eorum sibi vendebant. Salmanasar verò, & Nabuchodonosor, detestabili sacrilegio, Dei populum captiuum ducebant; neque enim imperio Dei, sed prauae suae cupiditati obsequi volebāt, & merito Deus ipsis etiam ignorantibus urebatur ad id quod iustissimè fieri volebat.

Explicant hanc rem accuratè S. Augustinus libro de gratia, & libero arbitrio, cap. 20. & 21. & Hugo Victorinus libro de Sacramentis parte I. cap. 29. nec desunt Scripturarum testimonia. Nam Isai. 10. sic legimus: *Assur virga furoris mei, & baculus ipse est, in manu eorum indignatio mea: ad gentem fallacem mittam eum, & contra populum furoris mei mandabo illi, vt auferat spolia, & diripiat pradam, & ponat illam*

illum in conculcationem, quasi lutum platearum; ipse autem non sic arbitrabitur, & cor eius non ita existimabit, &c. Vbi loquitur de Salmanasar, & Senacherib, qui animo iniquo occupauerunt regiones Israël; tamen Deus, illis nesciētib, vsus est eorum opera ad puniendum Israëlitas.

Sic Isa. 45. *Hac dicit Dominus Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, & subiciam ante faciē eius Gentes, & dorsa Regum vertam. Ego ante te ibo, & gloriosos terra humiliabo, &c. propter seruum meum Iacob, & Israël electum meum; & vocavi te nomine tuo, & assimilavi te, & non cognouisti me.* Ex quo loco apparet, Cyrum acquisiuisse sibi Monarchiam ex cupiditate dominandi, & non propter Dei obsequium: & tamen Deum illi affuisse, & monarchiam, quam quærebat, illi dedisse, vt ipse liberaret populum Israël de Babylonica captiuitate.

Hier. 27. *Ego dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor Regis Babyloni serui mei; Insuper & bestias agri dedi ei, vt seruiant illi, & seruient ei omnes Gentes, & filio eius, & filio filij eius, donec veniat tempus terra eius, & ipsius, & seruient ei Gentes multe, & Reges magni; Gens autem, & regnū, quod non seruient Nabuchodonosor Regi Babyloni, & quicumq; nō curauerit collum suum sub iugo Regis Babyloni, in gladio & in fame & in peste visitabo super Gentem illam ait Dominus omnipotens.* Et tamē quis dubitat, quin Nabuchodonosor mala intentione subiecerit sibi tot regna?

Ezechiel quoq; ait, cap. 29. *Nabuchodonosor Rex Babyloni seruire fecit exercitum suum seruitute magna aduersus Tyrum, & merces non est reddita ei de Tyro pro seruitute, qua seruiuit mihi aduersus eam.* Et infra: *Dedi ei terram Aegypti pro eo quod laborauerunt mihi, ait Dominus Deus.*

Sic Romani non propter Deū, sed cupiditate gloriæ quærebant Monarchiam, vt B. Aug. ostendit prolixē lib. 5. ciuit. Dei, cap. 12. & tamen Deus Monarchiam eis donauit, tum, vt mercedem redderet bonis eorum operibus moralibus, vt idem Aug. docet lib. 5. cap. 15. ciuit. Dei, tum etiam, vt per vniōnem omnium Gentium sub vno principatu pararetur via Euangelicæ prædicationi, vt B. Leo dicit serm. I. de sanctis Petro & Paulo.

Adde tamen, quod etiam si initio, qui regna constituerūt,

fuert inuafores, vt plurimum: tamen fuffeffu temporis
 unt vel ipfi, vel fuffeffores eorum legitimi Principes, qui
 populi paulatim confentiunt. hoc modo regnum Francorū
 nunc omnium confenfu legitimum eft, licet initio Franci
 iniufte Gallias occupauerint. Atque idem dici poteft de re-
 gno Hispanico, quod ab inuafione Gothorum cœpit; & de
 regno Anglorum, quod cœpit ab iniufta occupacione An-
 glofaxonum; & de ipfo Imperio Romano, quod à Iulio Cæ-
 fare patriæ oppreffore conftitutum eft; quod tamen poli-
 aded legitimum effe cœpit, vt Dominus dixerit Matthæo
Reddite quæ funt Cæfaris, Cæfari, &c.

CAPVT VII.

Idem afferitur ex antiquitate.

VINTA ratio fumitur ab origine; Nam etfi fub-
 iectio feruilis cœpit post peccatum Adæ, tamen
 politicus principatus fuiſſet etiã in ftatu inno-
 cētia; & probatur PRIMO, quia etiã tunc ho-
 mo fuiſſet naturaliter animal ciuile, & sociale, ac proinde
 reſtore opus habuiſſet.

SECUNDO ex ipſa creatione; nam ideo Deus fecit mul-
 rem ex viro, & non creauit ſimul multos viros, ſed vnũ tan-
 tũ, ex quo omnes alij naſcerentur; vt indicaret ordinem &
 præfecturam, quam inter homines eſſe volebat, vt Chryſo-
 ſtomus obſeruat hom. 34. in I. ad Corinth.

TERTIO, quia in illo ftatu fuiſſet diſparitas ſexuum, ſta-
 tuum, ingeniorum, ſapientia; & probitatis; ergo & præfectu-
 ra ac ſubiectio; nam in humana ſocietate debuit eſſe ordo.
 Rectus autem ordo poſtulat, vt inferior à ſuperiore regatur,
 fœmina à viro, iunior à ſeniore, minus ſapiens à ſapientiore,
 & minus bonus à meliore: quod autem hæc diuerſitates tunc
 etiã locum habuiſſent, ſic oſtendi poteſt.

In illo ftatu fuiſſet generatio, vt patet Gen. I. *Crefcite, &
 multiplicamini*, ergo & ſexus diſparitas, quæ neceſſario præ-
 cedit generationem, & diſparitas ætatum, quæ neceſſario ſe-
 quitur generationem, & diſparitas ſapientia; & probitatis,
 quæ ſequitur ætatum diſparitatem; non enim fuiſſent nati
 homines perfecti in illo ftatu, ſed debuiffent paulatim diſce-
 re, &

re, & proficere. Fuissent quidem omnes nati in gratia Dei, & cum maiori cognitione, quàm nunc, vt Augustinus docet lib. i. de Baptismo paruulorum, cap. 38. at sine dubio non fuissent tam perfecti, quàm adulti; & inter ipsos adultos poterant per liberum arbitrium alij magis, alij minus applicari ad discendum.

Denique ingeniorum varietas oritur ex varietate corporum; fuissent autem tunc corpora varia magnitudine, forma, robore, & similibus, vt patet, quia illa corpora non erant exempta à legibus naturæ, & egebant cibo, aëris inspiratione, cœlorum influxibus; fuisset igitur etiam tunc ingeniorum diuersitas. Vide B. Thomam 1. parte, quæst. 96. & 105.

QUARTO inter Angelos est præfectura, & subiectio, cur ergo inter homines non fuisset in statu innocentia? certe Beelzebub dicitur princeps Dæmoniorum, Matth. 12. qui sanè principatum non acquisiuit peccando, sed retinuit quem antè habebat in eos Angelos, qui eum sequuti sunt. & Apocal. cap. 12. dicitur: *Michaël & Angeli eius*. denique Dionysius, cap. 9. cœlestis Hierarchiæ, dicit primam Hierarchiam Angelorum præesse, & imperare secundæ, & secundam terciæ. & B. Greg. hom. 34. in Euang. dicit nomina principatum & dominationum in Angelis, apertè significare, quòd alij aliis præsunt.

Ex his ad argumentum QUINTVM responderetur, nõ pugnare libertatem, in qua creati sumus, cum politica subiectione, sed solùm cum despotica, id est, cum vera & propria seruitute; differt autè politica subiectio à seruili, quod subiectus seruiliter, est, & operatur propter alium; subiectus politicè, est, & operatur propter se; seruus regitur nõ in sui, sed in Domini sui commodum; ciuis regitur in commodum suum, non in commodum magistratus; sicut è contrario Princeps politicus, dum regit populum, non suam, sed populi utilitatem quærit, Tyrannus autem, & Dominus, non populi, sed suam quærit, vt Aristot. docet lib. 8. de moribus, cap. 10. Itaque reuera si vlla est seruitus in politico principatu, magis propriè seruus dici debet qui præest, quàm qui subiectus est, vt docet August. lib. 19. ciuit. ca. 14. & hoc ad literam significat illud Domini Matt. 20. *Qui voluerit inter vos primus fieri, erit omnium seruus*; quomodo Episcopi seruos se ple-

*subiecti seruituti
&
subiecti politici*

plebium suarum, & summus Pontifex seruum seruorum Dei se nominat.

Ad PRIMVM locum ex cap. I. Gen. dico, ibi agi de principatu despotico; sic enim dominari debuit homo piscibus maris, & volatilibus cœli, aliisque animantibus.

Ad SECUNDVM dico, mulierē tam ante peccatum, quam post, sociam & subiectam esse viro; sociam in generatione, subiectam in gubernatione. Illud autem: Sub Viri potestate eris, non significat quamcunque subiectionem, sed inuoluntariam, & cum tristitia ac timore, qualem vt plurimum experiantur mulieres coniugatae; ita docet B. Augustinus Gen. ca. 37. Neq; enim, inquit, & ante peccatum aliter factam fuisse, decet credere, mulierem, nisi Vir ei dominaretur, & ad eum ipsa seruiendo conuerteretur, sed recte accipi potest hanc seruitutem significatam, quæ cuiusdam conditionis est potius, quam electionis.

Ad TERTIVM, fateor, Cain primū ædificasse materiale civitatem, sed non propterea sequitur ibi cœpisse politicum regimen; nam etiam sine civitate materiali potest esse Respublica & principatus; neq; negari potest, quin Adam subiecti fuerint filij & nepotes eius.

Ad QVARTVM dico, Augustinum loqui de servitute propriè dicta, vt ex toto illo capite patet, vbi inter alia sic ait: Conditio seruitutis iure intelligitur imposta peccatori, &c. Neq; obstat quod Augustinus ibidem dicit, inde primi iusti Pastores magis pecorum, quam Reges hominum constituti sunt, vt hinc etiam insinuet Deus, quid postulet ordo creaturarum, & quid exigit meritum peccatorum; nam hoc loco respicit ad abusum nominis regij, quo interdum accipitur pro despotico principatu; nam vt idem Aug. ait lib. 4. de ciuit. Dei, cap. 12. Rex dicitur à regendo & consulendo, non à regnando atq; dominando; & hoc modo Abraā, Isaac, & Iacob Reges dici potuissent: tamen quia factus humanus Regē dici putat à regnando & dominando; vnde est illud Dominus Luc. 22. Reges Gentium dominantur eorum, ideo primi iusti Pastores pecorum potius, quam Reges hominum dicti sunt.

Ad QVINTVM dico, Gregorium nō loqui de principatu politico simpliciter, sed adiuncto metu, & tristitia, & timore, &c. quæ per peccatum iauecta sunt. & cū ait, omnes homi-

nes natura esse æquales, & per peccatum fieri inæquales, & ideo vnum ab altero regi debere, non intelligit homines natura esse æquales sapientia vel gratia, sed æquales in essentia & specie humana; ex qua æqualitate rectè colligitur, nõ debere vnum alteri dominari, quomodo homo dominatur bestiis, sed solum debere vnũ ab altero regi politicè. Vnde ibidem subdit: *Nam contra naturam superbire, est ab aequalibus Velle timeri*; quia verò peccatores per peccatum similes fiunt bestiis, & degenerant ab ea naturæ integritate, in qua creati fuerant; ideo ibidem Gregorius dicit, rectè post peccatum vnum alteri dominari cõpisse, cum terrore minando & puniendo, quod in statu innocentia non fuisset.

CAP V T VIII.

Principatum siue dominium in impiis esse posse.

QUOD SECUNDO loco proposuimus, videlicet principatum in impiis esse posse, facile probare poterimus. Ac primũ occurrit error Armacani, qui lib. 10 quæstionum Armenicarum, cap. 4 docet, titulum præcipuũ dominiorum esse gratiam Dei, siue iustitiam & caritatem: alios autem titulos omnes in hoc fundari, & qui iustitia & gratia Dei carent, nullum habere verum dominium. Eundem errorẽ eodem tempore docuit Ioannes VViclef, quem refellit optimè Thomas VValdensis lib. 2. doctrinalis fidei, cap. 81. & sequentibus, vsq; in finem libri, & postmodum errorem eundem asseruit Ioannes Hufs, vt patet ex Concilio Constantiensi, sess. 15.

Argumenta eorũ erant tria. PRIMVM ex Scriptura, Osee 8. *Ipsi regnauerunt; & non ex me, Princeps exstiterunt, & non cognoui, argentum suum & aurum suum fecerunt sibi idola, & interiret. Vbi Dominus improbat dominia improborum Regum, & dicit, se nõ dedisse ea illis, & causam reddit, quia idola sibi fecerunt.* SECUNDV M argumentum ex illo Eccl. 10. *Regnum à Gente in Gentiẽ transfertur propter iniustitias.* Argumentum TERTIV M, ex ratione, quia non est dominium nisi à Deo; Deus aut nullo modo conferret dominia improbis, tum quia hostes eius sunt, tum etiam, quia videretur approbare abusum; aburũtur enim omnes impij sua potestate. Hic

Hic error facile refellitur. PRIMO, Scripturis, Sap. 6. *Minimo data est potestas vobis, & cum essetis ministri regum, non recte iudicastis, &c.* Isa. 45. *Hac dicit Dominus Christus meo Cyro, &c.* Hier. 27. *Ego dedi, inquit Dominus, omnes terras istas in manu Nabuchodonosor Regis Babylonis, &c.* Dan. 12. *Tu es Rex Regum, Deus cali dedit regnum tibi, &c.* Rom. 13. & I. Pet. 2. Apostoli Petrus & Paulus docent, Regum potestatem esse à Deo, & illis obediendum, cum tamen illi tunc essent reges, nisi infideles.

SECUNDO, ex Concilio Constantiensi sess. 8. & 15. vbi hunc errorem Ecclesia damnavit.

TERTIO, ex Augustino, qui lib. 5. de ciuit. Dei, ca. 21. *Quia cum ita sint, inquit, non tribuamus dandi regni atq; imperii potestatem, nisi Deo vero, qui dat felicitatem in regno ceteris solis piis, regnum vero terrenum & piis, & impiis, sicut ei placet, cui nihil iniuste placet.* Et infra: *Qui dedit, inquit, Marti, ipse & Casari, qui Augusto, ipse & Neroni, qui Vespasiano vel patri, vel filio suauissimis Imperatoribus, ipse & Domitiano crudelissimo, & ne per singulos ire necesse sit, qui Constantino Christiano, ipse Apostata Iuliano.*

QUARTO, ratione; nam dominij fundamentum non gratia, sed natura; homo enim quia factus est ad imaginem Dei, ac proinde mente ac ratione præditus est, ideo dominatur rebus inferioribus, vt ex I. cap. Gen. deduci potest; ac natura in infidelibus manet, licet gratia careant, igitur & dominia vera habere possunt. Ad hæc, cum gratia & iustitia sit occultissima, & nemo sciat de se, vel de alio, an sit verè iustus, si gratia esset titulus dominiorum, sequeretur, nullum dominium esse certum. Ex quo nasceretur incredibilis confusio & perturbatio inter homines. Neque argumenta eorum aliquid concludunt.

Ad PRIMVM dico, illis verbis non improbari à Deo Reges malos, sed improbari quòd Iudæi voluerint habere Regem, cum Deus esset Rex eorum; nam, vt exponit B. Hieronymus, in hoc cap. 8. Osee, explicat causas, propter quas populus Israël tradendus erat in captiuitatē, & vnam dicit esse, quia voluerunt habere Regem; alteram, quod fecerunt sibi idola. Quòd autem valde peccauerint, volentes Regem habere, perspicuum est ex lib. 1. Reg. ca. 12. vbi post electum Saulem

lēm in Regem, Samuel sic ait ad populum: *State, & Videte rem istam grandem, quam facturus est Dominus in conspectu vestro. Nunquid non messis tritici est hodie? Inuocabo Dominum, & dabit Voces & pluias; & scietis, & Videbitis, quia grande malum feceritis vobis in conspectu Domini, petentes super vos Regem.*

Ad SECUNDVM dico, transferri regna de Gente in Gentem propter iniustitiam, quia Deus propter peccata Regum sæpe donat victoriam hostibus eorum, sed non propterea co ipso, quo peccant, ius regni amiserunt.

Ad TERTIVM dico, Dei benignitatem decere, vt etiam hostibus suis beneficiat, vt legimus in Euangelio Matth. 5. *Solem suū oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. neq; propterea approbat abusum. Non enim donat regna impiis, vt eis abutantur, sed vel vt beneficentia sua inuitati conuertantur à peccatis suis, vt B. Hieronymus exposuit in illud Isa. 45. Hac dicit Dominus Christo meo Cyro; Ego ante te ibo, & gloriosos terra humiliabo, portas areas conteram, & Ventes ferreos confringā, & dabo tibi thesauros absconditos, & arcana secretorum, vt scias, quia ego Dominus, &c. vel vt remuneret quædam benefacta eorum, vt B. Augustinus docet lib. 5. de ciuit. Dei, cap. 15. vel denique, quia interdum hoc merentur peccata populorum, vt idem Augustinus docet lib. 5. de ciuit. Dei, cap. 19. ex illo Iob. 34. Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. Idem tamen Augustinus lib. 19. de ciuit. Dei, ca. 21. dicit, apud infideles non posse esse iustitiam, nec iura, nec verum populum, aut Remp. &c. sed vocat veram iustitiam, & vera iura, quæ ducunt ad vitam æternam. vide lib. 5. in Iulian. cap. 3.*

CAPVT IX.

Propositur questio de potestate magistratus.

SEQVITVR TERTIA questio; Licetne Christiano magistratui leges condere, iudicia exercere, & punire improbos. Sunt autem duo errores refellendi. PRIMVS est Waldensium & Anabaptistarū, qui hæc omnia negant. Argumenta verò eorum sunt, quòd legum obligatio tollat Christianam libertatem; iudicia au-
tem

tem

tem prohibeantur Matt. 5. *Si quis soluerit tecum iudicem-
rendere, & tunicam tuam tollere, da ei & pallium.* Et 1. Cor. 6.
*Delictum est in vobis, quod iudicia habetis inter vos, cum non
magis fraudem patimini? quare non magis iniuria accipiat?*
Denique, punire gladio interdictum videatur Christianis
Matt. 5. *Dictum est antiquis, oculus pro oculo, dente pro
dente, ego autem dico vobis non resistere malo;* constat autem
in lege veteri non fuisse permissum, nisi magistratui, pœnam
rationis inferre, ergo hoc ipsum Christus prohibet, qui est
Matt. 26. ait: *Omnes, qui acceperint gladium, gladio peribunt.*

SECUNDVS error Caluini est, qui et si lib. 4. Instit. cap. 20.
probat contra Anabaptistas, in Ecclesia debere esse leges ci-
uiles, iudicia & gladium, tamen lib. 4. Instit. cap. 10. §. 5. assertit
leges ciuiles non obligare in conscientia: quod ante illum
docuerat Ioannes Gerson de vita spirituali, lect. 4. & Almainus
de potestate Ecclesiastica, quæst. 1. cap. 10. Rationes hæ sunt.

PRIMA, quia potestas politica est temporalis, ergo nihil
ei cum conscientia. SECUNDA, quia finis legum ciuiliū est
pax externa. TERTIA, quia Princeps non iudicat de inter-
nis. QUARTA, quia Princeps non potest inferre pœnam spi-
ritualem, ergo nec ad illam obligare. QUINTA, quia Prin-
ceps non potest absolueret, ergo nec ligare. SEXTA, quia
puniretur idem peccatum, semel hinc, semel in alio seculo.
SEPTIMA, quia Princeps vt plurimum non intendit obliga-
re ad culpam. OCTAUA, quia potius debemus præuicari
grauissimam legem ciuilem, quam leuissimam diuinam,
illam de non mentiēdo officiosè; at ista non obligat, nisi ad
venialem culpam, ergo illa ad nihil obligat; nam si obligaret
ad peccatum, præcipuè mortale, oporteret potius cauere
mortale, quam veniale.

CAPVT X.

Prima Propositio.

LICET Christiano Principi leges condere.
Probat; nam imprimis proprium est Principis
leges condere, iuxta illud Prou. 8. *Per me Reges
regnant, & legum conditores iusta decernunt.* Et
Isa. 33. *Dominus Rex noster, Dominus Legifer noster.* nam Ro-
gus

gis est iubere, & iubendo dirigere. Porro lex est ipsa iussio & regula, ergo si Christiani esse possunt Principes, certè etiam possunt leges condere; & confirmatur ex Augustino lib. 19. de ciuit. Dei, cap. 17. *Ciuitas, inquit, cœlestis, dum apud terrenam ciuitatem, velut captiuam vitam suæ peregrinationis agit, iam promissione redemptionis, & dono spirituali, tanquã pignore accepto, legibus terrena ciuitatis, quibus hæc administrantur, quæ sustentanda mortali vitæ accommodata sunt, obtemperare non dubitat.* Et infra: *Hæc ergo cœlestis ciuitas dum peregrinatur in terra, ex omnibus Gentibus ciues euocat, atq; in omnibus linguis peregrinam colligit societatem, nõ curans quidquid in moribus, legibus, institutisq; diuersum est, quibus pax terrena vel conquiritur, vel tenetur, nihil eorum rescindens, vel destruens, immo etiam seruans ac sequens.*

SECUNDO PROBATVR ex necessitate legum ciuiliũ, Christiani ex eo quòd Christiani sunt, non desinunt esse homines, & ciues, & proinde membra Reipub. temporalis, ergo debent habere regulam aliquam actionum suarum humanarum, qua dirigantur in commerciis, & consuetudine cum aliis hominibus; non sufficit autem lex naturalis, quia solùm principia generalia ostendit, neque ad particularia descendit; non sufficit etiam lex Euangelica, quia illa tractat solùm de rebus diuinis & cœlestibus, vt notum est; lex autem diuina politica Testamenti veteris iam cessauit; solùm enim conueniebat vni illi populo Iudæorum, & in illo statu: ergo necessaria est alia aliqua regula humana, nimirum arbitrium Principis, aut lex ciuilis auctoritate Principis constituta. Et quanquam arbitrium Principis aliquo modo sufficere possit, quando Princeps est sapiens, & populus est exiguus, tamen absolutè necesse est, populum regi legibus, non solo arbitrio Principis, si rectè regi debeat. Quòd interdum sufficiat arbitrium Principis, pater, quia antiquiora sunt regna, quàm leges. Iustinus lib. 1. hist. dicit, olim populos sine vllis legibus, solo Principum arbitrio, gubernari solitos; & ex Liiuo lib. 3. constat, Rom. Reipub. ad annos C C C. sine legibus gubernatam. Denique, antiquissimus legislator vel *antiquissimo legis lator* est Moyses, vt Iosephus contendit in 2. lib. contra Appionem, vel certè Phoroneus qui CCC. annis Mose fuit antiquior, vt Eusebius in Chron. & August. lib. 18. ciuit. Dei, cap. 3. docent.

GGgg

Atqui

Atqui ante Phoroneum constituta sunt regna Assyriorum, Argiuorum, Ægyptiorum, & aliorum.

Quòd autem melius sit regi populum legibus, quàm libi Principis arbitrio, immò quod sit hoc aliquo modo necessarium, affirmat Arist. lib. 3. polit. cap. II. Et probatur PRIMO, quia facilius est inuenire vnum vel duos bonos & sapientes, quàm plurimos. Si Respub. debeat regi arbitrio boni Principis, indigebit infinitis bonis Principibus, quorum vnus alibi succedat; at si gubernetur legibus, sufficit semel fuisse aliquos, vel vnum sapientem, qui legem fecerit.

SECUNDO, qui leges còdunt multi sunt, & diligenter examinat; at Princeps est vnus, & sepe repente iudicare debet.

TERTIO, qui leges fecerunt, sine amore & odio iudicant; nam de rebus absentibus iudicant, Princeps de presentibus iudicat, vbi locum habent amici, propinqui, invidia, terrores, &c. vnde iudicium legum est iudicium solius rationis; iudicium hominis est iudicium rationis & libidinis, id est, hominis & bestiae.

QUARTO, iudicium Principis etiam si rectissimum sit, vnquam caret suspitione, inuidia, querelis, maledictis, iudicium legis his omnibus caret, quippe quod scitur non potest corrumpi muneribus.

QUINTO, gubernatio per leges potest longissimo tempore eadem perseuerare; at iudicia hominum saepe mutantur.

SEXTO, gubernatio per leges potest reduci ad artem, & facilius effici; non autem gubernatio ad arbitrium hominis.

SEPTIMO, melior est gubernatio Principis per se, quàm per vicarios; at gubernatio sine legibus necessariò requirit multos vicarios, qui omnes ad arbitrium suum iudicant, quando autem per leges gubernatur, ipse Princeps omnia per se iudicare censetur, cum eius legibus iudicetur.

TERTIO PROBATUR; nam si nõ liceret Principi Christiano legibus obligare populum, id esset propter libertatem Christianam, sed hoc dici non potest. nam tantum abest, vt lex opponatur libertati Christianae, vt potius opponatur seruituti còtrariae eidem libertati, id quod ostendo ex ipsa natura libertatis Christianae; nam libertas Christiana opponitur seruituti peccati, Ioan. 8. Amen, amē dico vobis, qui faciunt peccata

peccatum, seruus est peccati: seruus autem nō manet in domo
in aeternum: filius manet in aeternum; si ergo Vos Filius libera-
uerit, Vere liberi eritis. Et Rom. 6. Liberati à peccato, serui
facti estis iustitia. Vocatur autem hæc iustificatio à peccato
libertas quædã, quia qui in peccato est, donec non liberatur
per gratiam, non potest velle bonum ordinatum ad vitam
æternam; habet quidem liberum arbitrium, quia potest ex
pluribus malis eligere vnũ, & etiam eligere bonum morale;
at eligere bonũ diuinum non potest, nisi saltem liberari in-
cipiat per Dei gratiam præuenientẽ, quia captiuus tenetur à
Diabolo ad ipsius voluntatem, vt dicitur 2. Tim. 2. at liberum
arbitrium liberatum per gratiam potest bonũ diuinum vel-
le, & facere. Sed maior adhuc libertas erat in statu innocen-
tiæ, quia tunc homo poterat nullum vnquam velle malum,
quod nunc etiam iusti non possunt; maxima autem erit in
cælo, vbi non poterimus velle vllum malum.

Iraq; triplex est gradus libertatis, sicut etiam triplex gra-
dus vitæ corporalis. PRIMVS est Beatorum, qui sic poterũt
viuere, vt nō possint mori, & sic poterunt bene agere, vt non
possint peccare.

SECUNDVS fuit Adami & Euæ in statu innocentiæ, qui sic
poterant viuere, vt possent etiam nunquam mori, & sic pote-
rant bene agere, vt possent etiam nunquam peccare.

TERTIVS noster, qui sic possumus viuere, vt non possi-
mus aliquando non mori: & sic possumus bene agere, vt non
possimus non peccare saltem venialiter; infra hos tres gra-
dus non est quartus, nisi non viuere, & non bene agere, qui
gradus ad damnatos pertinet. vide Augustinum lib. de cor-
rep. & grat. cap. 11. Cũ ergo libertas consistat in eo, vt pos-
simus eligere bonum & reiicere malum, manifestum est, le-
gem non pugnare cum libertate; nō enim impedit quò mi-
nus possimus eligere bonũ & reiicere malum, sed contra po-
tius iuuat; nam præbet materiam exercendæ libertatis. At ser-
uituti rectè opponi dici potest lex, quia non potest impleri
à seruo peccati. vnde Paulus Rom. 3. Quid ergo, inquit, le-
gem destruimus per fidem? absit, sed legem statuimus. vide
Aug. de spiritu & litera, cap. 30.

Probaturs SECUNDO hoc idẽ. Lex diuina non pugnat cum
libertate, ergo nec lex humana. Antecedẽs patet, nam Adami

liber creatus est, & tamen lex ei imposita fuit, vt non recedat ligno scientiæ boni & mali, Gen. 2. probatur consequentia; nam lex diuina & humana quoad obligationem fortissimo æquales, vt patebit in sequenti capite.

CAPVT XI.

Secunda Propositio.

U Ex ciuilibus non minus obligat in conscientia quam lex diuina, et si minus firma & stabilis sit hæc, quam illa. Explico, lex diuina & humana differunt quoad firmitatem, quia diuina non potest ab homine rogari, humana potest; at quoad obligationem non differunt, vtraque enim obligat in conscientia, nunc mortale, nunc ad veniale peccatum pro rerum ipsarum gravitate; ita vt nulla sit melior regula ad discernendum, vtrum lex humana obliget ad mortale, an ad veniale, quam cogitare legem illam esse diuinam, & videre, si diuina esset, quomodo obligaret.

Probatur PRIMO, vis obligatiua est de essentia legis, dictum est in lib. 4. de Pontifice, cap. 16. & obligare est effectus necessarius legis, ergo omnis lex & à quocunq; feratur, siue Deo, siue ab Angelo, siue ab homine, & homine siue Episcopo, siue Rege, siue patre, eodem modo obligat. Probatur sequentia à simili; nam quia hominis essentia est, rationalis esse, & propria passio esse risibilem, omnis homo est rationalis, & risibilis, siue sit creatus à solo Deo, vt Adā, siue à Deo ex alio homine, vt Eua, siue ab hominibus genitus, vt Cain. Antecedens patet, nam lex est regula morum, regulæ autem propriū est intrinsecè ita dirigere, vt recessus ab ipsa sit peccatum in moribus, sicut recessus à regula in naturalibus dicitur peccatum naturæ, vt sunt monstra, & recessus à regula in artibus est peccatum artis.

Vbi notandum est, quod sicut res ceteræ, quoad existentiam, pendunt ab agente, non quoad essentiam, essentiæ enim sunt æternæ; sunt enim quædam participationes possibiliæ diuinæ essentiæ: ita etiam lex, quoad existentiam, pendet à legislatore; nō enim erit lex, nisi dicatur ab eo, qui habet auctoritatem, at quoad essentiam non pendet, quod enim lex obliget

get est quid æternū, & immutabile, & participatio quædam legis æternæ Dei, quæ est prima & summa regula; & hoc videtur voluisse dicere B. Augustinus lib. 22. contra Faustum, cap. 27. cum ait: *Peccatum est dictum, & factum, & concupitum contra æternam Dei legem.* Nam siue quis præuati- ceatur legem naturalem, siue positivam, siue diuinā, siue humanam, semper peccat contra legem æternam, quia omnis lex est legis æternæ participatio. Et quanquam non potest fieri, vt aliqua vera lex non sit à Deo, cum lex non possit condi; nisi ab habente potestatem, & non sit potestas nisi à Deo, Rom. 13. tamen si (per impossibile) esset lex non à Deo, adhuc obligaret ad culpam, sicut si (per impossibile) homo existeret non factus à Deo, adhuc esset rationalis.

Probatur SECUNDO, nam si lex obligaret solūm, quia diuina, omnes leges diuinæ æqualiter obligarēt, vt patet, nam eadē esset ratio obligationis in omnibus. At hoc est falsum, nam magis obligat lex, non occides, quàm lex, non furaberis; & magis lex, non furaberis, quàm lex, non mentieris; & lex, nō mentieris, quàm lex, nō loqueris verbum ociosum.

Præterea TERTIO, ostensuè, illa lex diuina magis obligat, cuius violatio est magis contraria fini legis, id est, caritati, ideo enim peius est occidere, quàm furari, quia magis contra caritatem; & ideo mortale est mentiri perniciosè, veniale est mentiri officiosè, quia illud est contra caritatem, hoc verò præter caritatē; sed lex humana etiam habet pro fine caritatem, & ordinat media ad hunc finē. quod enim ait Apostolus 1. Tim. I. *Finis præcepti est caritas*, de omni præcepto intelligitur, & patet; nam lex civilis iusta, semper est vel cōclusio, vel determinatio legis diuinæ moralis; ergo habent eundem finē, & solūm in hoc videntur differre, quòd lex humana dirigit actus humanos in ordine ad actus externos dilectionis, id est, ad pacē & conseruationem Reipub. lex aut diuina dirigit etiam in ordine ad internos actus caritatis: igitur eadem est ratio legis diuinæ & humanæ, quod attinet ad obligationē.

SED OBIECTES, si ex natura rei, & ex ordine ad caritatem sumitur grauitas peccati, superflua sunt leges. nam æquè obligamur ante legem ac post legem ad id fugiendum, quod natura sua lædit caritatem, & ad id faciendum, quod est necessarium ad conseruandam caritatem.

RESPONDEO, negatur consequentia; nam si lex non ad-
sit generaliter aliquid præcipiens, aut prohibens, multa que
sunt mala vni, non erunt alteri mala. verbi gratia, si lex non
sit, quæ prohibeat gestare arma, erit malum gestare arma,
qui facillè prouocatur ad irā, & qui habet inimicos, quibus
cupit nocere. at non erit malum homini pacifico, & qui libe-
rè cupit seipsum defendere; tamen si id lex prohibeat, non
est malum omnibus; lex enim nõ debet respicere, quid bonum
aut illi sit bonum vel malum, sed quid prosit, aut obstat Reipub.
publicæ. PRÆTEREA plurima sunt necessaria vel non
bono communi, quæ tamen non sunt bona, vel mala vni
particulari, nisi lege præcipiantur, vel prohibeantur. Verbi
gratia, tributum necessarium est Regi; tamē si lex non ad-
sit, non est necessarium vt ego soluam; nam parū prodest meum
solum tributum Regi, neq; ad me pertinet videre, quibus ste-
bus indigeat Respub. & sic possent omnes dicere. Similiter
noxium est Reipub. exportari aurum ex prouincia; at non est
noxium notabiliter, quòd ego solus exportem meū aurum
& sic omnes dicere possent; Lex ergo necessaria est, quæ gene-
raliter præcipiens & prohibens, publicæ utilitati prospiciat.

QUARTO, lex diuina positua ideo obligat ad peccatum,
quia cõstituit actum, quem præcipit in genere virtutis, cui
antea non esset; nam si Iudæus non ex contemptu, sed ex
liberi appetitu moderatè comedisset carnem suillam in legem
prohibitam, sine dubio peccasset, non autem peccasset
maliter contra obedientiam, quia non ex contemptu, ergo
contra temperantiã; at moderatè vesci carne suilla, ex se non
est contra temperantiã, sed res quædam indifferentis, ergo
lex fuit, quæ illam abstinentiam fecit actum temperantiæ ne-
cessarium. At hoc idem videmus in lege humana; nam lex di-
uina non alia de causa facit esse actum virtutis eum, qui ex
se erat indifferentis, nisi quia est regula morum ab eo posita,
qui habuit auctoritatē præcipiendi. Sed homo etiam potest
præcipere, & regulas morum constituere, vt supra ostendi-
mus, potest igitur homo lege sua constituere actum, alioquin
indifferetem, in genere virtutis; proinde pares sunt lex diui-
na & humana, quoad obligationem.

QUINTO, lex diuina & humana ita differunt, vt lex Re-
gis & Proregis, siue lex Pontificis & eius Legati. At ista obli-
gant

gant eodem modo, & solùm differunt firmitate, ergo & illæ. Propositio patet; nam Scripturæ passim testantur, Reges esse ministros Dei, & ab illo habere auctoritatem, & loco eius iudicare, Prouerb 8. Sap. 6. Rom. 13. 1. Pet. 2. Assumptio etiam patet; nam auctoritas Proregis est à Rege, & Legati à Papa. & experientia idem testatur, & confirmatur ex sanctis Patribus Augustino & Bernardo. Augustinus in titulum Psal. 70. *Vbi, inquit, hoc iubet pater, quod contra Dominum non sit, sic audiendus est quomodo Deus, &c.* Certum autem est, maiorem esse Regis, quàm patris auctoritatem, vt idem August. dicit, serm. 6. de verbis Domini. Bernardus tract. de præcep. & disp. *Sive Deus, sive homo Vicarius Dei mandatum quodcumq; tradiderit, pari profectò obsequendum est cura, pari reuerentia deferendum, & tamen Deo contraria nõ præcipit homo; vbi clarè dicit, differre leges ex parte materiæ, nõ autem ex parte præcipientium.*

AT OBIICIES; nam B. Bernardus ibidè loquens de mandatis hominum, dicit, iussa sine culpa non negliguntur, sine crimine non contemnuntur, vbi que enim & culpabilis neglectus, & contemptus damnabilis est: vbi videtur dicere, legem humanam nunquã obligare ad culpam mortalem, nisi ratione contemptus. **R**ESPONDEO, loquitur de præceptis ærum leuium, in talibus enim nõ potest esse crimen, nisi ratione contemptus. **N**ec enim possunt Prælati pro arbitrio obligare ad culpam mortalem.

SEXTO probatur, quia videtur implicare contradictionem, posse Principes obligare ad pœnam, & nõ ad culpam, siquidem culpa & pœna relatiua sunt. & B. August. dicit lib. 1. retract. cap. 9. *Omnis pœna si iusta est, pœna peccati est.* Et in epist. 105. & alibi, Deum ipsum fore iniustum asserit, si quemquam damnaret innoxium. Quomodo igitur possunt Principes damnare ad mortem eos, qui leges suas præuatiçatur, si illi nihil peccauerunt? si culpam in conscientia non contraxerunt?

DICAS; quomodo ergo regulæ quorundam religiosorum obligant ad pœnam, & non ad culpam? **R**ESPONDEO, obligant non per modum legis, sed per modum conventionis & pacti, vt leges purè pœnales. **N**ec illa est propriè pœna, sed pœnalis afflictio suscepta in auxilium spiritus.

SEPTIMO & ultimo ex doctrina Apostolorum; nam Rom. 13. Paulus multis modis id asserit. PRIMO, cum ait: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, non enim est potestas nisi à Deo.* SECUNDO, cum ait: *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit.* TERTIO, cum ait: *Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.* Id enim de æterna damnatione exponunt Patres Græci & Latini in hunc locum. QUARTO, cum ait: *Ideo necessitate subditi estote.* QUINTO, cum ait: *Non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.* SEXTO, cum ait: *Ministri enim Dei sunt.* 1. Petri. *Subiecti estote propter Deum,* id est, non solum timore pœnæ. Ad argumenta in contrarium.

Ad PRIMVM, SECUNDVVM, & TERTIVM respondeo, eo, quod potestas politica est temporalis, & eius finis est pax exterior, & homo non iudicat de internis, rectè colligi, eam non posse obligare, nisi ad actus temporales & exteriores; non autem, non posse obligare in conscientia; nam etsi ista regula dirigat actus exteriores, tamen quia regula est, ab ipsa deviare, peccare est.

DICES; quomodo potest lex, vel potestas temporalis producere effectum spirituale, id est, ligare conscientiam? RESPONDEO, licet potestas politica & eius lex dicantur temporales ratione obiecti, quia versantur circa temporalia, & exteriora; tamen in se res sunt spirituales. Præterea ligare conscientiam, non est aliquid efficere in rem spirituale, sed solum imperare alteri, & sic imperare, ut si is non obediat, peccet, & testimonio propriæ conscientie intelligat, vel intelligere possit, se peccare. Itaque quicumque potest iubere, potest ligare conscientiam, etiam si is de internis non iudicet, nec scrutetur conscientiam alterius.

Ad QUARTVM & QUINTVM dico, Principem non posse inferre pœnam spirituale & æternam, nec posse dimittere eiusmodi pœnam, & tamen posse obligare ad illam, quia id facit auctoritate Dei, qui ei concessit vnum, & non alterum; sicut si Rex permitteret Proregi obligare subditos ad pœnam capitis, & tamen non permitteret ei per se exercere iustitiam, vel cõdonare supplicium. Vel dicendum est, legem politicam obligare ad pœnam æternam, non ut est lex hominis, sed ut est lex ministri Dei. Qui enim ministrum Dei offendit,

*ligare & fieri
conscientiam.*

dit, simul etiam Deum ipsum offendit; quocirca si (per impossibile) Deus non esset in rerum natura, & tamen lex politica, similiter per impossibile, & extaret aliqua, illa obligaret in conscientia, & eius præuaricatio peccatum esset, sed nulla sequeretur præuaricatorem pœna spiritualis, aut æterna damnatio.

Ad SEXTVM dico, non esse absurdum, idem peccatum puniri à pluribus, & pluribus in locis, quando plures offendit, sicut videmus homicidis sæpe abscindi manus in eo loco, ubi cædem patrarunt, & deinde in loco publicæ iustitiæ abscindi caput.

Ad SEPTIMVM dico, ex intentione legislatoris pendere; an velit reuera imperare, & veram legem condere; an verò solùm ostendere quid agendum sit, sine alio imperio: sed si velit seridè imperare, & veram legem condere, non est in eius potestate impedire, quin lex obliget ad mortale, aut veniale, pro rei magnitudine.

Ad VLTIMVM dico, quod legi diuinæ cedit humana, quando simul seruari nequeunt, non esse causam, quia humana non obliget ad peccatum, sed quia lex humana minus firmiter statuta est; in tali enim casu desinit esse lex, & proinde etiam obligare. Vide quæ diximus in lib. 4. de Pontifice; & præterea Ioannem Driedonem in 3. lib. de libertate Christiana; Adrianum quodlibeto 6. Franciscum Victoriam in relectione de potestate ciuili; Alphonsum à Castro lib. 1. de potestate legis pœnalis, cap. 4. & Dominicum à Soto lib. 2. quæst. 6. art. 4. de iustitia & iure.

CAPVT XII.

Tertia Propositio.

IUDICIA publica exercere non est illicitum Christianis. Probatur PRIMO, quia proprium est Principis iudicare; Scriptura enim ferè coniungere solet Regem & Iudicem, Psal. 2. *Et nunc Reges intelligite, erudimini, qui iudicatis terram.* Isai. 33. *Dominus Rex noster, Dominus Legisfer noster, Dominus Index noster.* Hierem. 23. *Regnabit Rex, & sapiens erit, et faciet iudicium*

GGgg 5

dicium

dicium & iustitiam in terra. Si ergo licet Christianis habere Principem, cur non & Iudicem?

SECUNDO, quia nihil prodesse leges, si nulla haberent iudicia: at leges tolli non debent, ut supra ostensum est, igitur nec iudicia.

TERTIO, Scriptura utriusque Testamenti iudicia admittit, sic enim legimus Deut. 16. *Iudices & Magistros constitues omnibus portis tuis, & iudicent populum iusto iudicio.* Cor. 1. *Secularia iudicia si habueritis, contempribiles qui sunt in Ecclesia, hos constituite ad iudicandum; sic non est sapiens ququam in vobis, qui iudicare possit fratrem suum?* Vbi Apostolus monet Corinthios, ut in iis causis, in quibus non debebantur necessariò adire tribunalia Gentilium, constituerent inter se iudicem. Neque difficilè erit argumenta solvere, quæ initio posita sunt. Ad illa igitur verba Matth. 5. *Si quis soluerit tecum iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, relinque illi & pallium.* Respondeo cum S. Augustino in epist. 5. ad Marcellinum, ea solùm intelligi debere secundum animi præparationem; nam ibidem Dominus ait: *Si quis percusserit in unam maxillam, præbe illi & alteram.* Et tamen idem ipse Dominus Ioan. 18. percussus in maxilla, non percutit alteram, sed dixit: *Cur me cadis?* Quo exemplo docet, quemadmodum præcepta intelligenda fiat.

Ad verba Apostoli 1. Cor. 6. *Delictum est in vobis, & c.* DICO PRIMO, vocem *delictum*, Græcè esse *ἵνα*, quod non peccatum, sed imperfectionē significat, & sic exponit Theodoretus. DICO SECUNDO, si delictum significet peccatū, ut exponunt Chrysostomus & Ambrosius in hunc locū, & Augustinus in Enchir. cap. 78. & lib. 2. de sermone Domini in monte, cap. 15. & conc. 24. in Psal. 118. dico, inquam, vocari delictū, non quod in se peccatum sit, sed quia ut plurimū non caret peccato; vel ratione finis, ut quando litigatur ex avaritia vel ratione medijs, ut quando litigatur cū odio, rancore, iurgio; vel ratione iniustitiæ, ut quādo miscentur doli & fraudes vel ratione scandali, ut accidebat Corinthiis, qui cum offensusculo Gentilium litigabant. DICO TERTIO, non reprehendi iudicia ex parte iudicis, sed ex parte litigantium. Itaque, etiam si peccatum esset litigare, non tamen peccatum esset iudicari; iudicia enim finem imponunt litibus, quod est bonum.

CAPVT XIII.

Quarta Propositio.

LICET Christiano magistratui gladio punire perturbatores publicæ quietis. ProbatuR PRIMO Scripturis; nam in lege naturæ, Mosis, & Euāgelica habemus præcepta, & exēpla huius rei. Nam Gen. 9. Deus ait: *Qui effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius.* Quæ verba non possunt sonare prædictionem, quia prædictio huiusmodi sæpe esset falsa, sed ordinationem & præceptū. Vnde Chaldaica paraphrasis vertit: *Qui effuderit sanguinē cum testibus, ex sententia iudicis fundetur sanguis illius.* Gen. 38. dixit Iudas: *Producite eam, & comburatur.* Vbi Iudas Patriarcha tanquam princeps familiæ ad iudicauit adulteram ad ignis supplicium.

In lege Mosis plurima sunt præcepta, & exempla Exod. 21. *Qui percusserit hominem volens occidere, morte moriatur.* Et ipse Moses, Iosue, Samuel, David, Helias, aliique SS. viri plurimos occiderunt. Matth. 26. *Qui acceperit gladium, gladio peribit.* Quæ verba non possunt rectè intelligi, nisi hoc modo; Omnis, qui cædem iniustam fecerit, debet à magistratu pariter occidi. reprehendit enim Dominus Petrum, non quod iusta defensio sit illicita, sed quod non tam se aut Dominum defendere, quam iniuriam Domino factam vicisci vellet, cum tamen ipse non haberet publicam auctoritatem, vt rectè exponunt Augustinus tract. 112. in Ioann. & Cyrillus lib. 11. in Ioan. cap. 35. præterea Rom. 13. *Si malè egeris, time; non enim sine causa gladium portat, minister enim Dei est.* Apostolus dicit datum gladium à Deo principibus contra facinorosos, ergo si in Ecclesia tales reperiantur, cur gladio feriri non poterunt?

SECVNDO probatur ex Patrum testimoniis. INNOCENTIVS I. in epist. 3. ad Exuperium, cap. 3. interrogatus, an post Baptismū liceret magistratui gladio animaduertere in fontes? Respondet, omnino licere. HILARIVS in can. 32. siue in cap. 26. Matth. dicit licere occidere in duobus casibus, nimirum si quis iudicis fungatur officio, aut in sui defensionem utatur gladio. HIERONYMVS in cap. 22. Hieremiæ: *Homicidat.*

cidat.

cidias, inquit, & sacrilegos, & Venenarios punire non est officio sanguinis, sed legum ministerium. AUGUSTINVS libro de ciuitate Dei, cap. 21. *Nequaquam contra hoc preceptum fecerunt, quo dictum est, Non occides, qui personam genere publica potestatis sceleratos morte punierunt.*

ULTIMO probatur ratione; nam ad bonum principem, cui bonum comune tuendum commissum est, pertinet impedire, ne partes, quæ sunt propter totum, illud corruptæ, & ideo si non potest omnes partes integras seruare, potius debet vnã partem amputare, quàm sinere vt bonum commune pereat; sicut agricolæ amputant ramos & sarmenta, quæ officiant viti, vel arbori, & medicus amputat membra, quæ totum corpus inficere possent.

Ad rationem Anabaptistarum ex Matth. 5. *Oculum pro oculo, &c.* duæ sunt solutiones. VNA, quòd lex verus, qui dabatur hominibus imperfectis, permiserit vindictæ appetitum, & solùm præceperit ne maior expeteretur quàm fuerit iniuria; non quòd perere vindictam sit licitum, sed quòd sit minus malum expetere moderatam, quàm immoderatam: porrò Christum, qui perfectiores instruebat, hanc permissionem sustulisse. ita Augustinus libro 1. de sermone in monte, cap. 35. & contra Adimantum, cap. 8. & idem sentit Chrysostomus & Hilarius in hunc locum: sed quia in Leuitico, cap. 39. prohibetur vindicta: *Ne quaras Vltionem;* & in Ecclesiastico, cap. 28. legimus: *Qui Vindicari Vult, à Domino inueniet Vindictam;* rectius fortassè respondebimus cum S. Thoma, & S. Bonauentura, & aliis nonnullis in 3. sentent. dist. 30. Dominum, cum ait: *Audistis, quia dictum est antiquis, oculum pro oculo, &c.* non reprehendere legem illam, nec prohibere Magistratum infligentem pœnam talionis, sed reprehendere prauam Phariseorum expositionem, & prohibere priuatis hominibus desiderium, & postulationem vindictæ. Deus enim Exod. 21. & Leuit. 24. sanctam legem constituit, vt Magistratus pœna talionis afficiat sceleratos; Pharisei inde deducebant, licere priuatis hominibus appetere vindictam; sicut ex eo quòd lex dicebat: *Diliges amicum tuum,* deducebant licere odisse inimicos: Christus autem docet istas esse legis corruptiones, & oportere diligere etiam inimicos, & non resistere malo, sed potius paratos nos esse debere,

debere, si opus sit, ad vertendam alteram maxillam ei, qui vnam percusserit. & quod alloquatur Dominus priuatos homines, patet ex iis, quæ sequuntur. sic enim Dominus ait: *Ego autem dico vobis, non resistere malo, sed si quis te percusserit in maxillam vnam, &c.*

Est autem obseruandum, cum dicitur, *non resistere malo*, non prohiberi iustam defensionem, sed repercussionem; iubet enim Christus, ne ferias eum qui te percussit, vt Theophylactus rectè docet. ille autem dicitur ferire, qui ferit vt noccat, non ille qui ferit vt se tueatur; ac breuiter non defensio, sed vindicta prohibetur, iuxta illud Rom. 12. *Non vos defendentes carissimi*, id est, non vos vlciscentes. sic enim est in Græco *ἐνδίκωτες*, vnde sequitur: *Sed date locum ira, scriptis est enim; Mihi vindiectam, & ego retribuam.* Sed nec ipsa vindicta simpliciter prohibetur, si petatur à legitimo iudice, & petatur ad bonum finem; nimirum, vel quia spes est emendandum hac pœna malefactorem, vel quia non aliter posset reprimi, & impediti eius malitia, & pergeret nocere, si impunitus dimitteretur; solùm ergo prohibetur vindicta, quam priuati homines per se exercere volunt, & quam petunt à iudice ex desiderio nocendi inimico, & satisfaciendi propriæ iracundiæ atque odio.

CAPVT XIV.

Licere Christianis aliquando bella gerere.

SEQVITVR quæstio QVARTA, quæ est de bello. Continet autem hæc disputatio partes tres. Primum enim demonstrandum erit, licita esse aliquando Christianis bella. Secundò, explicandæ causæ iusti belli. Tertiò, propter Lutherum, probandum erit rectè Christianos aduersus Turcas arma sumere.

Ac vt à PRIMO incipiamus, antiqua hæresis fuit Manichæorum, qui bellum ex natura sua illicitum asserabant, & ideo Mosem, Iosue, Dauidem, & ceteros veteris Testamenti Patres, qui bella gesserunt, tanquam impios accusabant, vt B. Augustinus refert lib. 22. contra Faustum, cap. 74. & sequentibus. Eandem hæresim nostro seculo aliqui excitant, ac imprimis Erasmus cum alibi, tum præcipuè in annotationibus

nibus ad cap. 3. & 22. Lucæ, proluxa disputatione conteste bellum esse vnum ex malis, quæ tolerantur, & veteribus Iudæis à Deo permillum, Christianis autem à Christo & Apostolis interdictum.

Cornelius quoque AGRIPPA in libro de vanitate scientiarum, capit. 79. artem bellandi à Christo prohibitam esse affirmat. Idem etiam sequutus est Ioannes Ferus lib. 4. commentariorum in Matthæum, exponens illud 26. cap. *Qui acceperit gladium, gladio peribit.* Idem docent Anabaptistas testatur Melanchthon in locis Theologicis, capite de Magistratu. Idem etiam tribuit Ioanni Oecolampadio Alphonsus à Castro, verbo Bellum, quod mirum mihi videtur, cum Zvinglius eius collega aded probaret bellum, vt in prelio pugnans perierit, & similiter Calvinus lib. 4. Instit. cap. 20. & Melanchthon, vbi supra, & ceteri hæretici huius temporis, verbo & opere doceant esse bellandum.

Nos autem, vt semper docuit Ecclesia tota, & verbis, & exemplis, dicimus bellum ex natura sua non esse illicitum, & non solum Iudæis, sed etiam Christianis fas esse bellum gerere, modò conditiones seruentur, de quibus postea dicemus. Id quod probatur Scripturæ testimonio, Iudicum. *Ha sunt gentes, quas Dominus dereliquit, et erudires in Israël, et omnes qui non nouerant bella Chananaeorum, postea discerent filij eorum certare cum hostibus, & habere consuetudinem praliandi.* Hæc sanè verba non permissio, sed absolutam Dei voluntatem ostendunt. ITEM I. Reg. 14. *Hæc dicit Dominus exercituum, recensui quæcumque fecit Amalech Israël; nunc ergo vade & percutere Amalech, & demolire vniuersa eius, non parcas ei, &c.* Hæc etiam non permissio, sed præceptum videmus, & similitum plenum est Testamentum vetus. Item Luc. 3. *Interrogabant eum, & milites dicentes; Quid faciemus & nos? Et ait illis; Neminem concuratis, neq; calumniam faciatis, & contenti estote stipendiis vestris.* Anabaptistæ apud Melanchthonem dicunt Ioannem permississe bellum Iudæis, vt imperfectis: Christum autem longè aliter docuisse.

AT CONTRA; nam Ioannes præparabat viam Domino, non ergo debuit permittere id quod Christus mox ablaturus erat; nam nec illi potuissent vti ea concessione, cum eo-

dem anno venerit Christus, & prohibuerit bellum, vt ipsi volunt; & præterea poterant suspicari homines Christum & Ioannem non conuenire inter se, quod absurdissimum fuisset. RESPONDET aliter Erasmus, hæc dici militibus, non vt ea seruantes bene viuerent, sed vt minus malè viuerent, vt videretur etiam explicare Theophylactus.

AT CONTRA; nam Ioannes præmiserat: *Facite fructus dignos pœnitentiæ, & omnis arbor non faciens fructum bonum, in ignem mittetur, &c.* Inde compuncti publicani & milites petierunt, quis esset fructus bonus, quem facere deberent: vel ergo Ioannes eos decepit, vel possunt milites saluari, si seruent quod Ioannes illis præcepit.

Ad Theophylactum dico duo. PRIMO, cum non dicere bellum esse malum, sed solum dicere Ioannem hortatum esse turbas, quæ erant innocentes, ad opera bona, id est, ad comunicanda bona sua cum aliis: Publicanos autem & milites, qui non erant capaces huius perfectionis, & non poterant facere bonum supererogationis, hortatum esse vt desisterent à malo. Putauit enim Theophylactus dare tunicam non habenti, ei qui habet duas, esse opus consilij, & supererogationis, alioqui non vocaret turbas, quibus hoc dicitur, innocentes, nec distingueret hoc opus tanquam bonum à malo; nam si præceptum sit non retinere duas tunicas, retinere erit malum.

Dico SECUNDO, Theophylactum non rectè exponere hunc locum; nam vocat turbas innocentes, quibus Ioannes dicit: *Genimina viperarum, & facite fructus dignos pœnitentiæ.* Et præterea habere duas tunicas, est retinere superflua, vt Hieronymus dicit quæst. i. ad Hedibiam, peccatum autem est retinere superflua, præterea Matth. 22. Dominus docuit tributum Cæsari esse soluendum; at certum est tributum nõ deberi Regibus, nisi vt possint alere milites in defensionem Reipub. quod exponit Apostolus Roman. 13. *Ideo, inquit, & tributa præstatis, ministri enim Dei sunt in hoc ipsum seruientes, nimirum vt gladio puniant perturbatores publicæ pacis.* id enim præmiserat: *Non sine caussa gladium portat, Dei enim minister est, & index in iram.*

Probat SECUNDO exemplis Sanctorum, qui bella gesserunt; nam si bellum esset malum, certè à sanctis non gereretur.

retur.

retur. In veteri Testamento Abraham, Mosem, Iosue, Ge-
deonem, Samsonem, Dauidem, Iosiam, Machabæos magna
cum laude bella gessisse legimus. In nouo Testamento Ma-
thæi 8. Centurio cùm diceret Christo: *Habeo sub me milites,*
Et dico huic, Vade, Et vadit, Et c. eius fidem Dominus lauda-
uit, non vt militiam desereret præcepit. Act. 10. Cornelius
Centurio dicitur *Vir iustus, Et timens Deum.* Ita vt etiã An-
gelum videre meruerit, nec postea cùm à S. Petro viam salu-
tis doceretur, dictum est ei, vt militiam desereret.

DEINDE post Christi in cœlũ ascensionem semper fuisse
Christianos aliquos verè sanctos & Deo gratos in militia, et-
iam sub Ethnicis principibus, docet Tertullianus in Apolo-
getico, cap. 5. vbi refert miraculum insigne à Christianis mi-
litibus factum, cùm sub M. Aurelio in Germania bellum ge-
rerent. qui certè vel non militassent, si hoc esset malum, vel
si militassent, non ita Deo grati fuissent, vt etiã miracula fa-
cere possent. Vide hist. Eusebij lib. 8. c. 4. & lib. 9. c. 10. Doce-
etiam Basilius in oratione de laudibus XL. militum Marty-
rum, fuisse multos Sanctorum in castris gentilium Impera-
torum, & similiter Gregorius Nazianzenus orat. 1. in Iulianum,
vltima medium. DENIQUE Constantinum, Theodosium
Valentinianum, Carolum Magnum, S. Ludovicum Regem
Galliæ, S. Mauritium cum sua legione Thebeorum, aliosque
plurimos S. Christianos bella gessisse constat, quos S. Episto-
pi nunquam reprehenderunt, immò Theodosius consulta-
bat de euentu belli Ioannem Abbatem, vt Augustinus refert
lib. 5. de ciuitate Dei, cap. 26.

TERTIO probatur, quia Deus saepe iusta bella adiuvat,
quod nullo modo faceret, si bellum esset illicitũ; nam mala
permitti possunt. sed non etiã ad ea facienda auxilium datur.
Genes. 14. Abrahæ cùm debellasset quatuor Reges cum suis
CCC. XVIII. famulis suis, dictum est à Melchisedech: *Bene-*
dictus Deus excelsus, quo protegente hostes in manibus tuis
sunt. Exod. 17. ad preces Mosi Deus dedit victoriã Hebræis
contra Amalech. Iosue 10. pugnare Iosue Sol stetit, & Domi-
nus pluebat de cœlo lapides magnos, & plures occidit Deus
lapidibus grandinis, quàm filij Israël hastis, & gladiis. 2. Ma-
chab. 10. Angeli in specie equitum pro Machabæis pugna-
bant.

hant, & cap. 15. legimus, Deum non secundum armorum potentiam, sed prout ipsi placet, dare dignis victoriam.

Constantinum Dei auxilio miraculis euidenter ostensis, vicisse in bellis testatur Eusebius in vita Constantini, & libro 9. histor. cap. 9. Cum Theodosio S. Ioannem, & S. Philippum Apostolos palam pugnassee contra hostes eius testatur Theodoretus lib. 5. hist. cap. 24. pro Theodosio iuniore pugnassee Angelos contra Saracenos scribit Socrates lib. 7. cap. 18. de Clodoueo vide Gregorium Turonicum lib. 2. hist. Francorum, cap. 30. Honorij exercitum diuino miraculo victoriam incredibilem de Gothis retulisse scribit B. Augustinus lib. 5. de ciuitate Dei, cap. 23. innumerabilia exempla similia referri possent.

Probatur QUARTO ratione; Licet Reipub. defendere ciues suos ab internis hostibus pacis, eos necando variis generibus suppliciorum, ergo etiam licebit bello atque armis, quando alia via non potest, defendere eosdem suos ciues ab hostibus externis: quia vt possint conseruari Respublicæ, necessarium est vt omnes hostes tam internos, quam externos arcere possint, & cum hoc sit ius naturæ, nullo modo credibile est, per Euangelium esse sublatum.

Probatur VLTIMO testimonijs Patrum. TERTULLIANVS in Apolog. cap. 42. *Nauigamus, inquit, & nos vobiscum, & militamus, & rusticamur, & mercamur.* S. Gregorius NAZIANZENSIS orat. 3. de pace: *Licet, inquit, & riuusq; temporis habenda sit ratio, quandoquidem iuxta illius legem atq; auctoritatem præclare interdum bellum suscipitur, quamdiu tamen licet, propensiores ad pacem esse debemus, hoc enim sublimius est, & diuinius.*

S. Ioannes CHRYSOSTOMVS homil. in Euangel. de nuptiis, Ioan. 2. ex variis: *Militiam, inquit, prætexis, & dicis, non possum esse pius. Centurio nonne miles erat, nihilq; nocuit illi sua militiâ?*

B. AMBROSIVS serm. 7. *Non militare, delictum est, sed propter prædam militare, peccatum est.* Et lib. 1. de officiis, capit. 40. & 41. numerat inter virtutes, bellicam fortitudinem, & eam nostris non defuisse multis exemplis probat. Item in oratione de obitu Theodosij, vehementer Theodosium à laude bellica commendat.

HHhh

B.A.v.

B. AUGUSTINVS epist. 5. ad Marcellinum: Nam si Christiana disciplina, inquit, omnia bella culparet, hoc potuimus consilium salutis petentibus in Euangelio disceretur, ut abicerent arma, sed militia omnino subtraherent: diffiniendum est autem, neminem concusseritis, nulli calumniam feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrum. Quibus proprium stipendium sufficere debere praecepit, militare vique non prohibuit. Et epist. 205. aliâs 207. ad Bonifacium: Noli, inquit, perire neminem Deo placere posse, qui armis bellicis ministrat, &c. Idem docet lib. 22. contra Faustum, cap. 74. & sequentibus, & lib. 6. quaestionum in Iosue q. 10.

B. GREGORIUS lib. I. epist. cap. 72. ad Gennadium: Sunt, inquit, excellentiam vestram hostilibus bellis in hac vita Dominus victoriarum fecit luce fulgere, ita oportet eam inuicis Ecclesia eius omni viuacitate mentis, & corporis obstruere, &c. Et cap. 73. Si non ex fidei merito, ex Christiana religionis gratia, tanta excellentia vestra bellicorum actuum prosperitas eueniret, non summopere miranda fuerat, sed in futurâ (Deo largiente) victorias non carnali prouidentia, sed magis orationibus prouenirent, sit et hoc in stuporem moueat, quod gloria vestra non terreno consilio, sed Deo deo largiente descendat.

Gregorius TIRONICVS lib. 5. hist. cap. I. Viuam & vos dicitur in his praelia, in quibus parentes vestri, exerceretis, ut patres vestra pace contenta vestris viribus premerentur.

B. BERNARDVS in serm. ad milites, cap. 3. At vero Christiani milites, inquit, securi praeliantur praelia Domini sui, nequaquam metuentes, aut de hostium cade peccatum, aut de sua nece periculum, quandoquidem mors pro Christo vel ferenda, vel inferenda, & nihil habeat criminis, & plurimum gloria mereatur.

At contra obiciunt, PRIMO Scripturas, ac primùm Deuter. 32. Mea est ultio, & ego retribuam. Et Roman. 12. Non vos defendentes carissimi, scriptum est enim, mihi vindictam, & ego retribuam. RESPONDEO, vindictam quam exercent publicæ personæ, rectè vocari vindictam Dei, Dei enim ministri sunt in hoc ipsum seruietes. vnde Paulus postquam dixerat in fine cap. 12. ad Rom. Mihi vindictam, & ego retribuam. Subdit in principio, cap. 13. Si male egeris, tunc

non enim sine causa gladium portat, minister enim Dei est, vindex iram ei qui malè agit.

ADDVNT deinde illud Isaia 2. *Constabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces, non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad praelium.* quæ de tempore Christiano prædicta sunt. RESPONDEO, solum hoc loco prædicitur altissima pax futura, eo tempore, quo nasceretur Christus, vt B. Hieronymus exponit, & impletum esse scimus tempore Augusti Cæsaris. Illud enim (ultra) non significat, in æternum, sed in longum tempus. præterea etiam si non esset hoc impletum, nihil inde cõcladeretur; nam non prohibet Isaia bellum, si sint hostes, qui nos infestent, sed prædicit futurum, vt nulli sint hostes. Donec igitur sunt hostes, etiam bellum geri potest. Potest etiam dici prædictum esse regnum Christi fore regnum pacificum, quãdoquidem non est de hoc mundo, nec temporalia curat, & in hoc distingui à regno Iudaico, quod bello, & cædibus firmandum, & conseruandum fuit.

DENIQUE obiiciunt illa verba Matth. 5. *Si quis te percusserit in vnâ maxillam, præbe ei & alteram: Et, diligite inimicos vestros: benefacite his, qui vos oderunt.* Et Matt. 26. *Qui acceperit gladium, gladio peribit.* Quibus similia sunt illa Rom. 12. *Nulli malum pro malo reddentes, et non vosmetipsos vindicantes carissimi, &c.*

RESPONDEO, eadè argumenta obieisse Iulianum apostatam olim Christianis, vt Gregorius Nazianzenus refert orat. 1. in Iulianum, procul à medio. *Dicimus autem primò, hæc omnia, siue præcepta, siue consilia dari priuatis hominibus; non enim Dominus vel Apostolus præcipit iudici, vt non puniat eum, qui alteri fecit iniuriam, sed præcipit vnicuique, vt proprias iniurias æquo animo ferat: bellum autè ad publicam iustitiam, non ad priuatam vindictam pertinet: & sicut dilectio inimici, ad quam omnes tenentur, non impedit iudicem, aut carnificem ab officio suo; ita etiam non impedit milites & imperatores à suo.*

DICO præterea, etiam priuatis hæc non semper esse præcepta, sed interdum præcepta, interdum consilia; præcepta sunt semper in animi præparatione, ita vt sit homo paratus præbere alteram maxillam, & auferenti tunicam dare etiam

pallium potius, quàm Deum offendere, sed re ipsa hoc præstare præceptum est, quando necessitas honoris Dei indicigir, aliàs solum est consilium, & aliquàdo ne consilium quidem, vt si ex eo quod præbeam alteram maxillam, nulla sequitur vtilitas, nisi quod ille iterum peccat. Ita respondet Gregorius Nazianzenus loco notato, & Augustinus episcopus ad Marcellinum.

SECUNDO obiici possunt tria decreta Ecclesie. PRIMVM est in Cõcilio Nicæno can. II. vbi grauißima iniungitur penitentia iis, qui militiam, cui renunciauerant, repetierunt. SECUNDVVM est in epistola B. Leonis 90. ad Rusticũ, & habetur etiã can. Contrarium de penitentiã dist. 5. *Contrarium*, inquit Leo, *est Ecclesiasticis regulis post penitentia actionem redire ad militiam secularem.* Et infra: *Non est liber à diaboli laqueis, qui se militiã mūdãã voluerit implicare.* TERTIVM est Gregorij, eadẽ dist. canone, Falsas, vbi dicitur eos, qui exercent negotium, quod sine peccato non potest exerceri, non esse capaces penitentia, nisi negotio eiusmodi renuncient, & ponit Gregorius exemplum de milite.

RESPONDEO ad PRIMVM, agi de iis, qui ob confessionem fidei priuati fuerant cingulo militari à Diocletiano, & à Licinio, & postea repetebant cingulum, parati negare fidei. Vide Zonaram, & Balsamonem in eum canonem, & Rusticum lib. 10. histor. cap. 6. & quæ nos scripsimus de hac re libro 2. de Conciliis, cap. 8.

Ad SECUNDVVM & TERTIVM dico, agi de iis, qui occasione militiæ multa peccata commiserant, quiq; propter penitentiam egerant. Isti enim malè faciunt, si ad malitiam redeunt, in qua experti sunt, se sine peccato viuere nõ posse, non ex vitio militiæ, sed ex proprio, & tunc præcipuè malè faciunt, quando imperatum ei fuerat à sacerdote, ne ad militiam redirent. Et quod reuera isti canones non prohibeant absolutè militiam, patet ex fine illius canonis, falsas, vbi posteaquam dictum fuerat malè facere eos, qui post penitentiam ad militiam redeunt, subditur, nisi consilio religiosorum Episcoporum pro defendenda iustitia.

TERTIO obiiciuntur ab Erasmo plura loca Patrum, quibus addimus duo, vnum Tertulliani, alterum Hieronymi. Tertullianus libro de corona militis, vltra medium, quæ-

quærit, an Christiano militia conueniat? & respondet: *Credimus ne, inquit, humanum Sacramentum diuino superinducti licere? Et in alium Dominum respondere post Christum? licebit in gladio conuersari, Domino pronunciante, gladio periturum, qui gladio fuerit usus? Et pralio operabitur filius pacis, cui nec litigare conueniet?*

RESPONDEO, Tertullianum non damnare militiam tanquam per se malam. Quod patet PRIMO, ex locis supra citatis, ex Apologetico, cap. 5. & 42.

SECUNDO, quia in hoc libro de corona militis faretur eos, qui milites erant ante Baptismum, posse manere milites etiam post Baptismum, & solùm docet non debere ad militiam accedere post Baptismum eum qui liber est: *Planè, inquit, si quos militia prauentis fides posterior inuenit, alia cõditio est, et eorum, quos Ioannes admittebat ad lauacrum, et Centurionum fidelissimorum, quem Christus probat, et quæ Petrus catechizat, dum tamen suscepta fide, atq; signata, aut deferendum statim sit, et multis actum, aut omnibus modis cauillandum, ne quid aduersus Deum committatur.*

TERTIO patet, quia causæ præcipuæ, quas reddit, cur Christiani non debeant militare, sunt propter periculum idololatriæ, tunc enim omnes ferè principes Gentiles erant. Itaque per accidens iudicabat Tertullianus malum esse bellum eo tempore: *Excubabit, inquit, pro templis, quibus renunciauit? Et cenabit illic ubi Apostolo non placet? Et quos interdum exorcismis fugauit, noctibus defensabit? vexillum quoq; portabit amulum Christo, &c.* Porro aliæ rationes eius supra positæ solùm congruentiæ sunt, ut patet.

HIERONYMVS in epistola ad Ageruchiam de Monogamia: *Olim, inquit, bellatoribus dicebatur, accinge gladium tuum super femur tuum potentissime: nunc Petro dicitur, conuerte gladium tuum in vaginam, &c.* RESPONDEO, vult dicere, in Testamento veteri bella fuisse imperata Deo, & necessaria ad terram promissionis capiendam, & conseruandam: in Testamento nouo non esse imperata bella, sed potius pacem, quia ad regnum cœlorum acquirendum non sunt arma necessaria: non tamen hinc sequitur, non posse Christianos, ut ciues temporalis Reipub. bella gerere cum iis, à quibus iniuriam acceperunt.

Præter hæc obiicit ERASMVVS aliquot alios Patres, ac præ-
mum Origenem, qui lib. 2. contra Celsum pauld antè mediū
dicit, Christum omnia bella sustulisse: & tract. 7. in Matth.
exponens obiter illud Luc. 22. *Qui non habet gladium, ven-
dat tunicam & emat gladium.* Dicit perniciosum esse hunc
locum iis qui carnaliter eum intelligunt, qui reuera putant
esse tunicam vendendam ad emendum gladium.

RESPONDEO, in priore loco nihil esse pro Erasmo; cum
enim Origenes dicit, Christum sustulisse omnia bella, non
intelligit Christum prohibuisse bella, sed providentia sua
generalem pacem mundo attulisse tempore natiuitatis sue,
immo ibidem aliquid est contra Erasmus: dicit enim Ori-
genes, propterea Dei providentia factum esse, vt veniente
Christo, omnia Romano Imperatori subiecta essent, quia si
multi fuissent reges, necessaria etiam fuissent bella, quibus
alij aliorum iniurias propulsarent. IN posteriore etiam lo-
co nihil dicitur contra bellum; fatemur enim non ita crasse
verba Domini intelligenda, vt debeat vnusquisque necessa-
rio vendere tunicam, & emere gladium, sed solum modo il-
lo loquendi Dominum explicare voluisse, in talibus angu-
stis, & necessitate Apostolos futuros tempore passionis, qui-
lem patiuntur ij, qui vt se defendant, vendunt tunicam, &
emunt gladium.

Sed quid hinc colligitur contra bellum? An quia Domi-
nus hoc loco non iussit, vt Apostoli verè gladios emerent,
ideo intelligetur prohibuisse bellum? quod item Origenes
ait hom. 15. in Iosue, non esse Christianis carnalia bella per-
agenda, significat militiam Christianam sub Imperatore
Christo non esse carnalem contra homines, vt fuit militia
Iudæorum sub Iosue, sed spiritualem contra Dæmones, non
tamen hinc sequitur non licere Christianis, vt sunt ciues
politice Reipub. bella gerere.

Ad eundem modum soluuntur quæ Erasmus affert ex
Chrysofomo, Basilio, & Theophylacto, ex cathena B. Tho-
mæ in c. 22. Lucæ, solum enim docent non iussisse Apostolis,
vt verè gladios emerent.

DEINDE obiicit Ambrosium, qui lib. 10. in Lucam expo-
nens illud, *Qui non habet, vendat tunicam, & emat gladium:*
O Domine, inquit, cur emere me iubes gladium, qui ferire me
pro-

prohibes? cur haberi precipis, quem *vetas* promit nisi forte *vet* sit parata defensio, non *vetis* necessaria, & *videar* potuisse *Sindicari*, sed noluisse; *lex* tamen referre non *vetat*, & *ideo* fortasse *Petro* duos *gladios* offerenti, *fat est*, dicit, quasi *licuerit* & ad *Euangelium*, *ut sit* in lege *aquiritis* eruditio, in *Euangelio* bonitatis perfectio. RESPONDEO primò, nihil hoc loco dici de bello, quod publica auctoritate exercetur, sed de privata defensione, vel ultione. Secundò dico etiam privatam defensionem, secundum Ambrosij sententiam, non pertinere ad prohibitionem præcepti, sed ad perfectionem consilij, ut illa verba clarè indicant, ut sit in lege aequiritis eruditio, in Euangelio bonitatis perfectio.

ITEM obiicit Erasmus Augustinum, quem dicit non sibi constare, & si alicubi belli patrocinium susceperit, tamè alibi contra bellum scripsisse; nam in Psal. 37. scribit: *Non orare debemus, ut moriantur inimici, sed ut corrigantur.* Et epist. 5. ad Marcellinum multa scribit contra bellum, in epistola verò 158. & alibi supplicat eidem Marcellino, ut hereticos Donatistas citra sanguinem puniat.

RESPONDEO, videtur Erasmus pueros putasse, cum quibus agebat; quid enim hæc ad propositum faciunt? nam in Psal. 37. reprehendit odium inimici, quo aliqui Deum orant pro morte inimicorum. quis autem negat esse malum optare mortem inimico ex odio, & cupiditate vindictæ? tamen optare mortem inimico, & etiam inferre secundum ordinem iustitiæ malum non est, si fiat non odio hominis, sed amore iustitiæ, & communis boni. In epistola verò 5. nihil est contra bellum, sed potius pro bello, ut supra citauimus, nec scio quid Erasmus somniauerit. In epist. 158. supplicat iudici pro vita sceleratorum, qui iam tenebantur captiui, & crimen fatebantur, quod Episcopi etiam modò facere solent. sed quid hoc ad bellum? num quicumque supplicat, ne latro aliquis suspendatur, continuo bellum prohibet?

OBIICT etiam exemplum S. Martini, qui, ut Sulpitius in eius vita refert, Iuliano imperatori dixit: *Donatium tuum militaturus accipiat, ego Christianus sum, mihi pugnare non licet.* RESPONDEO, non satis fideliter verba S. Martini Erasmus retulit, non enim ait: *Ego Christianus sum, mihi pugnare non licet, sed, hæcenus militavi tibi, nunc patere ut mili-*

rem Deo, Christi ego miles sum, mihi pugnare nō licet; quibus verbis nō significauit se tantū esse Christianum, sed etiam voto, & proposito Monachum. id significat illud, patere ut militē Deo, & Christi ego miles sum. vnde paulō antē Salpitiū scripserat S. Martinum post Baptismū susceptū adhuc duos annos militasse, nō quod non cuperet statim seculo renunciare, sed quia tribunus militum, cui ipse contubernalis erat, promiserat se etiam exacto tribunatu seculo validū dicitur, id est, cum ipso Monachum futurum. Itaque nō Christiano, sed Monacho bellum interdictum asseruit, cum ipse Christianus existens duos iam annos militauisset.

POSTREMO sic Erasmus instat, arma Ecclesie sunt gladius verbi Dei, scutum fidei, galea salutis, lorica iustitie, titula orationum, ut Apostolus docet ad Ephes. 6. non ergo ferro & armis Christiani pugnare debent.

Respondeo PRIMO, Apostolus non describit bellum contra homines, sed contra dæmones, ut patet ibidem: *Non est nobis colluctatio, &c.* SECUNDO dico, præcipua Christianorum arma esse fidem & orationem, sed non propterea etiam arma ferrea non esse necessaria; nam Exod. 17. legimus Moysen orante, & Iosue pugnante, victoriam Israëlī à Deo donari contra Amalech; & Machabæos scimus orationibus, & armis pugnauisse, & Augustinus scribit ad Bonifacium episc. 194. *Arripe manibus arma, oratio aures pulset auctoris.* Eisdem Bonifacio scribit episc. 205. aliās 207. *Alij pro vobis errando pugnant contra invisibiles inimicos, vos pro eis pugnando laboratis contra visibiles barbaros.*

AT, inquiunt, bellum opponitur paci, sed pax est bona, & effectus caritatis, igitur malum est bellum. RESPONDEO, bellum sic paci opponi, ut sit etiam medium ad pacem, sed hoc interesse inter bellum iustum & iniustum, quod bellum iniustum opponitur paci bonæ, & ducit ad pacem malam, & ideo tale bellum vitiosum est: at bellum iustum opponitur paci malæ, & ducit ad pacem bonam, sicut vulnera Chirurgi contraria sunt sanitati malæ, & imperfectæ quam habent ægroti, sed ad bonam, & perfectam sanitatem, tanquam ad finem perducunt.

CAPVT XV.

Quot sint, & qua iusti belli conditiones.

BELLI iusti conditiones quatuor numerare solent, qui hæc tractant. Auctoritatem legitimam, causam iustam, intentionem bonam, & modum conuenientem. Sed de singulis seorsim dicendum est.

PRIMA igitur conditio est auctoritas legitima, dicit enim S. Augustinus lib. 22. contra Faustum, cap. 75. *Ordo ille naturalis mortalium paci accommodatus hoc poscit, ut suscipiendi belli auctoritas, atq; consilium penes principem sit, exequendi autem iussa bellica ministerium milites debeant paci, salutiq; communi.* Et ratio idem probat; nam priuati homines, & qui superiorem habent, si ab aliquo iniurias accipiãt, possunt ad superiorem confugere, atque ab eo iudicium petere. at principes si ab aliis principibus aliquid patiantur, nõ habent commune aliquod tribunal, ad quod illos accusent, & ideo licet eis bello iniurias publicas propulsare.

Residet autem hæc auctoritas indicendi belli, secundum communem sententiã, in omnibus principibus, & populis, qui in temporalibus superiorem non habet, quales sunt Reges omnes, item Respub. Venetorũ & similes, &c. Item nonnulli Duces & Comites, qui nulli subsunt in corporalibus: non autẽ Duces & Comites, qui subsunt regibus immediatẽ; qui enim subsunt aliis, non sunt per se capita Reip. sed potius membra. **N**O T A tamen hanc auctoritatem non requiri ad bellum defensiuum, sed solũ ad offensiuum; nam defendere se unicuiq; licet, non solũ principi, sed etiã priuato, at indicare bellum, & inuadere hostẽ, solius est supremi capitis.

SECUNDA conditio est causa iusta; non enim sine causa bellum indici potest, nec etiam propter quodcunque peccatum, sed tantũ propter iniuriam propulsandã. Ita B. August. q. 10. in Iosue: *Iusta bella, inquit, defini solent, qua uel sciuntur iniurias, si qua Gens uel ciuitas, qua bello petenda est, uel vindicare neglexit, quod à suis improbẽ factũ est, uel redere, quod per iniuriam ablatum est.* Ratio autem huius est, quia princeps non est iudex, nisi hominum sibi subditorum, ergo non potest quacũq; peccata aliorum hominũ punire,

HHhh 5 sed

sed solum ea, quae cedunt in detrimentum populi sibi subiecti; nam etsi non est iudex ordinarius aliorum, est tamen defensor suorum, & ratione huius necessitatis efficitur etiam quodammodo iudex eorum, qui suis iniuriam fecerunt, ita ut possit eos gladio punire.

Est verò observandum, causam belli debere esse non leuem, neque dubiam, sed magnam, & certam, ne forte plus incommodi bellum afferat, quam sit utilitas, quae inde speratur; si autem dubia sit, distinguendum est de principe, & militibus; nam princeps ipse sine dubio peccat; nam bellum est actus iustitiae punitivae, iniustum est autem punire aliquem causa nondum probata: milites autem non peccant, nisi constaret certò bellum esse illicitum; debent enim subditi parere superiori, nec debent discutere imperia eius, sed potius praesumere debent principem suum bonam causam habere, nisi manifestè contrarium noverint: sicut etiam cum dubia est culpa alicuius particularis, peccat iudex, qui eum damnat, non carnifex, qui damnatum occidit; non enim tenetur carnifex discutere sententiam iudicis. ita docet Bonifacius Papa in Sexto, de regulis iuris, regula 25. *Quod quis, in quo mandato facit iudicis, dolo facere non videtur, cum hoc ad parere necesse.* Et B. Augustinus lib. 22. contra Faustum, c. 7. *Hoc etiam, inquit, sit ut vir iustus, si forte sub rege sacrilegi militet, rectè possit illo iubente bellare, civica pacis ordinem servans, cui quod iubetur, vel non esse contra Dei praeceptum, certum est, vel utrum sit, certum non est, ita ut fortasse reum regem faciat iniquitas imperadi, innocentem autem militem ostendat ordo serviendi.*

NOTA tamen hoc intelligi de militibus, qui sunt obligati ei principi, qui bellum gerit, quales sunt subditi eius, & etiam ij, qui ordinatum ab eo stipendium habent etiam tempore pacis, non autem de aliis qui aliunde adveniunt cum est bellandum; qui enim non sunt obligati militare, non possunt tuta conscientia ad bellum accedere, nisi sciant bellum esse iustum: qui autem nihil cogitant, sed parati sunt militare, siue bellum sit iustum, siue non, modò stipendium habeant, ij in statu damnationis versantur.

TERTIA cōditio est intentio bona. Nam cum finis belli sit pax & tranquillitas publica, non licet bellum suscipere propter

pter alium finem. vnde grauiter peccat tam reges, quam milites, qui vel vt nocent alicui, vel vt imperium dilatent, vel vt exerceant fortitudinem bellicam, vel alia de causa bellum suscipiunt, quam propter commune bonum, etiamsi auctoritas legitima, & causa iusta non desint. ita B. AUGUSTINVS in epist. ad Bonifacium comitem, quæ est 207. alias 205. *Pacem, inquit, habere debet voluntas, bellum necessitas, et liberet Deus à necessitate, et conseruet in pace; non enim pax quaeritur et bellum geratur, sed bellum geritur, et pax acquiratur. esto ergo etiam bellando pacificus, et eos, quos expugnas, ad pacis unitatem vincendo perducas.* Et lib. 22. contra Faustum, cap. 74. *Nocendi cupiditas, et ciscendi crudelitas, impacatus, atq; implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, et si qua similia, hæc sunt, quæ in bello iure culpantur.*

Sunt autem duo notanda. PRIMÒ, quoniam bellum est medium quoddam ad pacem, sed valde graue, & periculosum, ideo non esse mox inferendum bellum, cum causa existit, sed esse prius procurandam pacem aliis rationibus facilioribus, nimirum pacificè petendo ab hostibus debitam satisfactionem. Deut. 20. *Si quando accesseris ad expugnandam ciuitatem, offeres ei primum pacem, et c.* Et B. Augustinus epist. 207. ad Bonifacium: *Pacem habere debet voluntas, bellum necessitas.*

SED quæret aliquis, quid si hostis nolit initio satisfacere, sed paulò post bello iam inchoato petat pacem, & satisfactionem offerat, an tenebitur alter à bello cessare. Caietanus verbo Bellum, dicit, quod non tenetur cessare quando bellum iam est inchoatum, quamquam teneretur antea quam inchoaretur acceptare satisfactionem. Sed (meliori iudicio saluo) dicendum videtur, quod ex iustitia nunquam tenetur, qui habet iustam causam, acceptare satisfactionem, nec ante bellum inchoatum, nec postea: tamen ex caritate utroque tempore tenetur, nisi per accidens aliud expediat. PRIORIS ratio est, quia princeps habens iustam causam belli, gerit personam iudicis respectu alterius principis, qui iniuriam fecit, iudex autem non tenetur ex iustitia condonare mortem reo, etiamsi offerat satisfactionem, quamquam possit condonare ex misericordia, si sit supremus iudex, verbi gratia, Rex non tenetur donare vitam furi, etiamsi restituat,

restituatur,

restituatur, etsi ex misericordia potest. Ratio POSTERIOR est, quia bellum est grauissimum supplicium, & quo non solum punitur qui peccauit, sed etiam per accidens multi innocentes inuoluuntur: ideo Christiana caritas semper id nitetur exigere ut à bello cesset, quando qui nocuit, debitam satisfactionem offert, nisi fortè per accidens aliud expediat, id est, nisi talis sit hostis contra quem pugnatur, ut bono communi expediat eum vel subiectum esse alteri, vel funditus interire, quales erant Amorrhæi, quos Deus iussit penitus deleri, Deuter. 20.

SECUNDO notandum, differre hanc tertiam conditionem à duabus primis, quod illæ si desint, faciunt bellum esse iniustum, hæc verò si desit, facit bellum esse malum, sed non iniustum propriè. qui enim sine auctoritate vel sine iusta causa bellum mouet, non solum contra caritatem, sed etiam contra iustitiam peccat, & non tam est miles, quam latro; qui verò auctoritatem, & causam iustam habet, & tamen amore vindictæ vel augendi imperij, vel propter alium finem malum bellat, non agit contra iustitiam, sed solum contra caritatem, nec est latro, sed malus miles.

Ex quo deducitur, quod cum solum deest hæc tertia conditio, non tenentur milites, nec reges ad ullam restitutionem, sed solum ad poenitentiam: cum autem deest prima vel secunda, tenentur omnes ad restitutionem damni illati, nisi excusentur ignorantia inuincibili: ignorantia enim crassa, & culpabilis, sicut à peccato non excusat, ita nec à restitutione, ut habemus capite finali de iniuriis & damno dato. qui autem laborat ignorantia inuincibili, non tenetur restituere donec ea ignorantia laborat; at cum cognouerit bellum fuisse iniustum, tenetur restituere, non damnum tempore belli illatum, sed si quid habet alienum ex illo bello: & si nihil habet in specie, sed tamen rebus venditis factus est ditior, tenetur restituere tantum, quantum est ditior factus; nam res aliena retineri non potest, etiam si propter ignorantiam sine peccato acquisita sit, sed reddi debet vel Domino si scitur, vel pauperibus.

QUARTA conditio est, modus debitus, qui in eo præcipue consistit, ut nulli innocenti noceatur, quod explicuit Ioannes Baptista Luc. 3. *Neminem concusatis, nulli calumniam* facia-

faciatis, contenti estote stipendiis vestris. Quibus verbis prohibet iniurias, quas milites inferre solent innocentibus aut vi, aut fraude, vel in persona, vel in bonis, cum dicit: *Neminē concutiatis*, prohibet iniuriam, quæ aperta violentia infertur personæ, ut cum rusticos cædunt, nisi ad nutū obediant. cum dicit: *Neminus calumniam faciatis*, prohibet iniuriam quæ fraudibus, & calumnia infertur, ut cum dicunt aliquem esse proditorem vel hostem, etiam si cōtrarium nouerint esse verum, & eo nomine vel ipsi eum spoliant, aut occidūt, vel deferunt ad ducem, vel præfectos, cum verò addit: *Contenti estote stipendiis vestris*, prohibet iniuriam, quæ alicui non in persona, sed in bonis infertur, ut cum furatur, & rapiunt vnde cunque possunt, vel etiam exigunt, & extorquent ab iis à quibus non debent.

Est autem obseruandum, tria esse genera personarū, quibus milites damnum inferre nō possunt secundum regulam Ioannis Baptistæ. **PRIMUM** est eorū omnium, qui ad Rempub. hostium non pertinent: ex quo excusari nō possunt milites, qui damnum inferunt ciuibus, aut rusticis amicis, apud quos hospitantur, vel per quorum loca transeunt, neque excusantur si dicant, sibi stipendia non solui; nam non propterea illis obligata sunt bona priuatorum ciuium, neque luere debet pœnam ciuis, aut rusticus, si rex aut dux peccat nō soluendo stipendia militibus, nisi fortè iusta de causâ damnati sint homines alicuius loci ad hanc pœnam, ut milites alant, quod tamen rarius accidit.

SECUNDUM est quorundam, qui etsi aliquo modo ad Rempub. hostium pertinent, tamen excipiuntur capite Innouamus, de tregua, & pace, vbi sic dicitur; Innouamus, ut Presbyteri, Monachi, conuersi, peregrini, mercatores, rustici euntes, vel redeūtes, vel in agricultura existentes, & animalia, quibus arant, & semina portant ad agrum, congrua securitate lætentur, vbi nomine mercatorum nō videntur intelligi ij, qui in ciuitate hostium resident, & sunt pars quædam ciuitatis, sed solūm ij, qui transeunt, vel ad nūdinas veniunt, qui non sunt pars ciuitatis.

TERTIUM genus est hominum ineptorum ad bellum, quales sunt pueri, senes, mulieres. tales enim, etsi capi & spoliari possunt, quia sunt pars ciuitatis, tamen occidi iustè non possunt,

possunt,

possunt, nisi fortè casu & per accidens occidatur, vt cum miles iaculatur in cuneum hostium, & fortè occidit puerum, aut mulierem, aut etiam sacerdotem, non peccat, sed tunc peccat, cum ex intentione occidit, & potest, si velit, non occidere; nam & ratio naturalis hoc docet, & etiam Deus hoc iubebat Hebrais Deut. 20. nimirum vt parcerent paruulis & mulieribus, & Theodosius grauius ab Ambrosio reprehensus fuit, quod cum punire vellet Thessalonicenses, sine lectu obuios quosque necari iussit, vt refert Theodorus lib. 5. histor. cap. 17. & 18. QVOD si Moses aliquando iussit etiam mulieres, & paruulos occidi, vt patet Deuter. 2. & 3. alibi, non propterea id etiam nostris militibus licet; nam illud Dei reuelatione clarè cognoscebat Deum sic velle, cui necesse dicere potest, cur ita facis?

CAPVT XVI.

Licere bellum gerere Christianis contra Turcas.

AM verò quæstio de bello contra Turcas committi potuisset, nisi Lutherus inter alia sua paradoxia etiam hoc protulisset, ac defendere conatus esset, non licere Christianis contra Turcas bellum gerere, vt patet ex articulo 34. in Bulla Leonis damnato. In theatro videtur assentiri Theodorus Bibliander in Chronologia tabul. 13. vbi sic ait: *Vrbanus, seu potius turbo sauisimus spiritu malo homicidii gaudente impulsus, bellum pro recuperanda India commouit.*

Est autem obseruandum, Lutherum non negare bellum contra Turcas esse licitum, quia putet in genere omne bellum esse illicitum; nam in assertione eiusdem articuli suadet bellum contra Pontificem, quem Turcissimum Turcam esse dicit, neque quia existimet non habere Christianos iustam causam; constat enim omnibus, Turcas nullo iure occupasse regna Christianorum, & quotidie plura occupare velle: constat etiam eum extinguere cupere omnem religionem, & dare omnem operam, vt homines ex Christianis fiant Mahumetani. Denique constat & antiquos Pontifices, vt Urbanum II. Paschalem II. Eugenium III. & alios multos, necnon gene-

ralia Concilia, vt Lateranense, Lugdunense, Viennense, & alia, generale bellum indixisse Mahumeranis, & S. Bernardum, aliosque sanctos viros concionibus publicis excitasse populos ad hoc bellum, & sermonem miraculis confirmasse, vt ipsemet B. Bernardus modestè indicat initio lib. 2. de consideratione, nec aliquid horum Lutherus negat; sed sunt alia tres causæ cur senserit non licere contra Turcas bellare.

PRIMA, quia voluntas Dei esse videtur, vt à Turca, tanquam flagello quodam puniamur, neque licet nobis Dei voluntati resistere. quod autem ista sit voluntas Dei, probat in assertionem art. 34. ab experientia, quæ docuit, hætenus nihil Christianis profuisse bellum contra Turcas.

Sed hæc prima causæ parum valet; nam etsi voluntas Dei sit, vt peccata nostra per Turcam puniantur, tamen non est voluntas Dei, vt Turcæ non resistamus, immò voluntas eius est, vt resistamus. id quod ex fine probatur. non enim Deus permittit Turcam in nos sæuire, vt pereamus, sed vt conuertamur, tunc autem ad conuersionem perducimur, cum Turcæ nos oppugnanti resistere conamur, resistendo laboramus, laborando nostram infirmitatem agnoscimus, atque inde ad Deum toto corde reuertimur, & eius auxilium imploramus. Itaque ex fine, quo Deus permittit Turcam in nos sæuire, sequitur manifestè ipsum velle, vt Turcæ resistamus.

PRAETEREA, ita flagellum Dei est bellum Turcæ, sicut bestis, fames, hæresis, fomes, peccata, & similia, nemo autem tam est stultus, qui ideo putet non esse quærenda medicamenta contra pestem, neque terram colendam ne moriamur fame, neque hæresi & fomiti resistendum.

Neque verum est quod Lutherus dicit, experientiam docere nihil nobis prodesse bellum contra Turcas; nam vt omnittam plurimas victorias de Turcis relatas, certè cum primùm arma illata sunt in terram promissionis, felicissimo euentu Hierusalem à nostris recuperata fuit, & regnauerunt Christiani annis LXXXVIII. & semper plura, & plura recuperabant, donec oriri cœperunt inter ipsos Christianos Principes cõtentiones, quemadmodum & nunc Turca plura occupat ob discordiam nostrorũ, quàm sua virtute. & harum discordiarum potissima causæ fuit Lutherus ipse. Nam vt ex Ioãne Cochlæo patet in actis Lutheri anni M.D. XXVI.

Hunga-

Hungaria periit, quia Germani à Rege Hungariæ vocati in auxilium, maluerunt Luthero parere tunc concionanti contra bellum in Turcas, quam cogitare quid bonum commune postulare. Saltè hoc boni habet bellum, quod impeditur Turca ne tantum noceat, quantum vellet, nisi enim hætenus cum eo pugnatum esset, iamdudum ille omnia obrineret.

SECUNDA causa eius est, quia Ecclesiæ vilior est tribulatio, & persecutio, quam victoria, & tranquillitas. vnde in sermone de Matrimonio reprehendit Ecclesiæ consuetudinem, qua orat pro pace, & quiete, cum potius pro tribulationibus orandum esset. SED respondemus, tribulationem & persecutionem esse quidem utilem, sed periculosa, & ideo non expetendam, sed tolerandam, cum aliter fieri non potest. Vnde Matt. 6. iubemur orare: *Et ne nos inducas in tentationem* Et 1. Tim. 2. Apostolus iubet orare pro regibus, ut quietam & tranquillam vitam agamus. Et B. Augustinus lib. 10. Confessionis, cap. 28. dicit, miseras tolerandas, non amandas, nec desiderandas, & petendas.

TERTIA causa, eaque præcipua fuisse videtur, odium Pontificis, tanto enim odio Pontificem aliquando Lutherus persequatur, ut planè optaret videre Turcam occupantem omnia regna Christianorum, ut saltem eo modo nomen Pontificis extingueretur. neque hoc fuisse votum, ac desiderium eius nos diuinamus, sed ex verbis eius colligimus; nam in libro ad nobilitatem Germaniæ, cap. 25. dicit, nullum esse pulchrius regimen vsquam, quam apud Turcas, qui legibus Alcorani gubernantur, nullum autem turpius, quam apud Christianos, qui iure canonico, & civili reguntur. & in assertionem articuli 34. dicit, Pontificem, & Pontificios esse multo peiores, & truculentiores Turcis, & stultum esse pugnare pro peioribus Turcis contra meliores, & in epistola quadam contra duo mandata Imperialia: Oro, inquit, *cunctos pro Christianos, ne illo modo sequamur, vel in militiam ire, vel dare aliquid contra Turcas, quando quidem Turca decies prudentior, probiorque est, quam sunt Principes nostri.* Quibus verbis quid aliud suadere conatus est, quam esse iuandos Turcas contra Christianos?

Sed hæc sententia tantam absurditatem, & impietatem continet, ut ipse idem Lutherus postea, cum ille ardor non-

nihil

nihil deferuisset, planè contrarium scripserit. Sic enim ait in libro de uisitatione Saxonica: *Clamāt*, inquit, *aliqui prædicatores temerariè, nō resistendum esse Turca: hic sermo seditiosus est, qui neq; ferri, neq; permitti debet; tenentur igitur potestates resistere Turcis, qui non solum cupiunt prouincias deuastare, uxores, ac liberos violare, & interficere, verum etiam iura prouincia, cultum Dei, omnemq; ordinationem bonam abrogare ac tollere. Idcirco debent Principes ob id præcipuè belligare, &c. & ibidem: Multiò, inquit, tolerabilius foret viro bono videre filiorum suorum interitum, quàm Turcis eos moribus imbuti: Turca enim nullam prorsus honestatem vel sciunt, vel curant. Hæc ille.*

CAPVT XVII.

Ad magistratum non pertinere iudicium de Religione.

VINTA sequitur quæstio de officio magistratus politici in causa religionis. Tres in hac parte sunt errores. PRIMVS eorum, qui nimis multū tribuūt magistratibus, vt Brentij in prolegomenis, Philippi in locis capite de magistratu, & aliorum, qui reges esse volunt non solum custodes & defensores religionis, sed etiam iudices & magistros. Dicunt enim ad eos, vt ad præcipua Ecclesiæ membra pertinere, iudicare cōtrouersias fidei, præsidere Conciliis generalibus, constituere ministros, & pastores, & similia.

In quem errorē multa disputauimus in controuersis de indice controuersiarum, de summo Pontifice, & Conciliis; vbi ostendimus Reges habere primū locum inter Christianos, vt Christiani homines sunt, id est, vt sunt ciues terrenæ ciuitatis, non vt sunt ciues Sanctorum, & domestici Dei, ac vt Ecclesiæ membra sunt. Sic enim primum locum habent Episcopi, & præcipuè summus Pontifex, secundū Presbyteri, tertium Diaconi, alijq; ministri Ecclesiastici, vltimum Laici, inter quos etiam Reges & Principes numerantur.

Vnde CHRYSOSTOMVS homil. 83. in Matthæum alloquens Diaconos: *Si Dux quispiam, si consul ipse, si is, qui diademate ornatur, indigne aseat, cohibe, & coërce, maiorem*

tu illo habes potestatem. Et GELASIVS epistola ad Anastasium Imperatorem: *Nosti, inquit, fili clemētissime, quod licet præsideas humano generi dignitate rerū terrenarum, tamen præsulibus diuinarum deuotus colla submittis, atq; ab eis causas tue salutis expectas, inq; semendis celestibus Sacramentis, eisq; ut competat disponendis, subdi te debere cognoscis religionis ordine potius, quam præsesse. Nosti itaq; inter hac ex illis te pendere iudicio, non illos ad tuam redigi posse voluntatem.*

Denique, Christus Ecclesiam regendam Petro & Episcopis commisit, non Tiberio, & eius præsfectis, & per annos CCC. sine vllis Regibus Christianis, exceptis paucissimis, qui vel breuissimo tempore imperarunt, vt Philippus Cæsar, vel longum in aliqua prouincia, vt Lucius Rex Britannorum, Ecclesia à solis Episcopis & Presbyteris optimè gubernata esse, de cetera locis citatis.

CAPVT XVIII.

Ad magistratum pertinere defensionem Religionis.

SECVNDVS error est aliorū, qui ad alterum extremum deflectētes docent, Reges debere curare Rempubicam suam, & pacem publicam; de religione autem non curare, sed permittere legibus vt sentiant prout voluerint, & viuant vt voluerint, modo non perturbent pacem publicam. In hoc errore fuerunt olim Ethnici, qui omnes religiones approbabant, & omniū Philosophorum sectas admittebant, vt Augustinus dicit lib. 18. de ciuit. Dei, cap. 51. vnde B. Leo serm. 1. de SS. Petro & Paulo: *Hec autem ciuitas, inquit, ignorans suæ proiectionis auctorem, cum penè omnibus dominaretur Gentibus, omnium Gentium seruebat erroribus, & magnam sibi videbatur assumpsisse religionem, quia nullam respuebat falsitatem.* Et Themistius Philosophus, vt refert Socrates lib. 4. hist. ca. 27. Valenti Imperatori persuadere conatus est, Deo gratam esse sectarum varietatem, dum ita pluribus modis colitur; & pluris fit, dum difficilius cognoscitur. Item hæresiarcha quidam nomine Phoro apud Augustinum libro de hæresibus, ca. 71. omnes sectas veras esse docuit.

Deni-

Denique, hanc libertatem voluerunt & obtinuerunt Germani anno M.D.XXVI. quando Principes Imperij Spira congregati ediderunt quoddam INTERIM, & nunc idem feruntur in Flandria petere. quorum argumenta quatuor præcipue sunt. Vnum, quod fides sit libera. Alterum, quod sit donum Dei. Tertium, quod experientia doceat cogendo nihil profici. Quartum, quod Christiani semper Iudæos tolerauerint, cum tamen Christi hostes sint.

At hic error perniciosissimus est, & sine dubio tenentur Principes Christiani non permittere subditis suis libertatem credendi, sed dare operam, ut ea fides seruetur, quam Episcopi Catholici, & præcipue summus Pontifex docet esse tenendam. Probatur PRIMO Scriptura, Prou. 20. *Rex qui sedet in solio iudicij, dissipat omne malum intuitu suo.* Item: *Dissipat impios Rex sapiens.* Porro impios esse hæreticos negari non potest. Item Psal. 2. *Et nunc Reges intelligite, erudimini, qui iudicatis terram, seruite Domino in timore.*

AVGVSTINVS in epist. 50. *Aliter seruit, inquit, Rex Deo, quia homo est, aliter quia Rex est, quia homo est, et seruit viuendo fideliter, quia vero etiam Rex est, seruit, leges iusta præcipientes, & contraria prohibentes, conuenienti vigore sanciendo: sicut seruiuit Ezechias, lucos & templa Idolorum destruendo: sicut seruiuit Iosias, talia & ipse faciendo: sicut seruiuit Rex Ninus arum, & inuersionem ciuitatem ad placandum Dominum compellendo: sicut seruiuit Darius, idolum frangendum in potestatem Daniels dando: sicut seruiuit Nabuchodonosor, omnes in regno suo positos, à blasphemando Deo lege terribili prohibendo.* Et ibidem subiungit: *Quis mente sobrius Regibus dicat, Nolite curare in regno vestro, à quo teneatur, vel oppugnetur Ecclesia Domini vestri? non ad vos pertineat in regno vestro, quis velit esse sine religiosus, sine sacrilegus: quibus non potest dici; Non ad vos pertineat in regno vestro, quis velit esse pudicus, quis impudicus.*

Præterea in Testamento nouo Apoc. 2. reprehenditur Angelus Pergami, quod haberet apud se aliquos tenentes doctrinam Nicolaitarum, & Angelus Thiatyre, quod permitteret Iezabel seducere seruos Dei. Ex quibus colligitur, noxiam esse Ecclesie, mixtionem hæreticorum cum Catholicis. Rom. 16. iubentur Christiani declinare hæreticos. Gal. 5.

Vinam, inquit, abscindantur. Tit. I. Increpa illos dure ut sint in fide. ergo Reges, qui sunt Ecclesie nutricij, Isa. 49. non debent permittere istam confusionem.

SECUNDO probatur testimoniis Pontificum & Imperatorum. LEO epist. 75. ad Leonem Augustum: *Debes, inquit, Imperator incunctanter advertere regiam potestatem tibi non solum ad mundi regimen, sed maxime ad Ecclesie præsidium esse collatam. Si ausus nefarios comprimendo, & qua bene sunt statuta, defendas, & veram pacem his, qua sunt turbata, restituas.* ANASTASIUS II. Papa in epist. ad Anastasium Imperatorem: *Hoc, inquit, præcipue insinuo serenitati tuae, ut cum causæ Alexandrinorum patuerint pijsimis auribus vestris, ad Catholicam & sinceram fidem eos auctoritate, sapientia, diuinisq; vestris mandatis redire faciatis.* Similia habet Gregorius lib. 9. epist. 60. ad Regem Angliæ. lib. 11. epist. 44. ad Leontiam Augustam. Similia habet Agatho in epistola ad Constantinum IV.

Porrò Imperatores pij idem senserunt; nam THEODOSIUS L. cunctos populos, C. de summa Trinitate, & fide Catholica, radicibus euulsit libertatem credendi, quam aliqui Principes permiserat, ac iussit omnes credere eo modo, quod Romanus Pontifex docet esse credendum. VALENTINIANUS iunior laudat Ambrosius in oratione funebri, quod Romæ repetenti antiquam libertatem in religione, ut colere posset sacrificiis Deos, fortissimè resistere. Similiter MARTIANUS C. eodem, L. Nemo, seuerè prohibet, ne quis ea, qua sunt in Conciliis Episcoporum definita, reuoluar, aut de illis publicè disputare præsumat.

CONSTANTINUS Magnus in initio quidem imperij permittit libertatē religionis omnibus, ut patet ex historia Eusebij lib. 10. cap. 5. tamen postea iussit claudi templa idolorum, & solam Christianam religionem vigere, ut Opatius refert lib. 2. cont. Parmen. quem filij sunt imitati, Constantinus & Constantinus, ut Augustinus refert epist. 166. & (apud Rufinum lib. 10. ca. 5.) exilium minatus est Constantinus iis omnibus, qui non acquiescerent Nicæni Concilij definitioni.

Qui libertatem credendi concesserunt tres inueniuntur. IOVINIANUS, qui tamē ne Catholicos cum hæreticis misceret, grauitè admonitus est à Cōcilio Antiocheno, ut scribitur

bit Socrates lib. 3. cap. 21. **V**ALENS Imperator Arianus omnibus hæreticis & Ethnicis liberam permisit religionem, vt scribit Theodoretus lib. 4. ca. 22. Denique **I**VLIANVS Apostata, qui ideo permisit libertatem, quia sic sperabat posse interire Christianismum; sic enim ait Augustinus epist. 166. *Julianus, inquit, desertor Christi & inimicus, hæreticis libertatem perditionis permisit, & tunc Basilicas hæreticis reddidit, quando templa Daemonis; eo modo putans, Christianum nomen posse perire de terris, si Unitati Ecclesie, de qua lapsus fuerat, inuideret, & sacrilegas dissensiones liberar esse permetteret.*

Probatur **T**ERTIO rationibus. **P**RIMO, potestas temporalis & spiritualis in Ecclesia non sunt res disiunctæ & separatæ, vt duo regna politica, sed sunt coniunctæ, ita vt vnū corpus faciant; vel potius ita se habent, vt corpus & anima in vno homine; est enim potestas spiritualis quasi anima, & temporalis quasi corpus, vt Nazianzenus docet in oratione ad populum timore percussum, ergo debet potestas temporalis spirituali seruire, eamque ab hostibus suis protegere ac defendere, ac (vt B. Gregorius ait, li. 2. epist. 61.) terrenum regnum cœlesti famulari; sed Ecclesiæ exitialis est hæc libertas; nam vinculum Ecclesiæ est vnus fidei confessio, ad Ephes. 4. *Vna fides*, & ideo dissensio in fide, Ecclesiæ est dissolutio. debent igitur Principes hanc libertatem nullo modo permittere, si fungi munere suo volunt.

SECUNDO, quando apud Iudæos vera religio florebat, non poterant Reges permittere libertatem religionis, ergo multò minus debent permittere Reges Christiani; non enim minus ordinata debet esse Ecclesia, quàm fuerit Synagoga. Antecedens patet Deuter. 17. vbi ex sententia iudicis politici iubentur occidi, qui non obediunt Sacerdoti. Et cap. 18. Pseudoprophetæ similiter exterminari iubentur; & idem patet exemplis, quæ affert Augustinus epist. 50. de Ezechia. *Josaphat, Iosia, & aliis pijs Regibus*, qui destruebant lucos, & templa idolorum, & seuerè puniebant idololatrias, & populum ad cultum veri Dei compellebant. Quòd autem paulò ante Christi tempora cœperint permitti variæ hæreses, ac præcipuè Sadducæorum, qui negabant resurrectionem, non est mirum, quia Synagoga tunc ad interitum propinquabat,

nec habebat Regem verè Iudæum, qui ista curaret, sed Iudæum Herodem, Pontifices autem nihil poterant.

TERTIO, libertas credendi pernicioſa eſt etiam temporali bono regnorum, & publicæ paci, vt patet primùm ex Gregorio lib. 4. epiſt. 32. vbi dicit, Reipublicæ ciuiliſ incolomitatem, ex Eccleſiæ pace pendere. DEINDE ratione; nam vbi ſeruatur fides & obedientia Deo, ibi etiam ſeruatur Principi; nam fides ipſa hoc docet & exigit. ITEM diſſenſio in fide parit animorū & voluntatum diſſenſiones: omne autem regnum in ſeipſum diuiſum, deſolabitur; & experientia noſtri temporis adèdè manifeſtè hoc oſtendit, vt fruſtrà id probare nitamur.

QUARTO, libertas credendi pernicioſa eſt illis ipſis, quibus conceditur; nam libertas credendi nihil eſt aliud, quàm libertas errandi, & errandi in re omniū periculoſiſſima; nam fides vera non eſt, niſi vna, Ephel. 4. *Vna fides*, ergo libertas ab iſta vna fide recedendi, eſt libertas in errorum barathrum ruendi. Sicut ergo ſalubriter non permittitur ouibus libertas vagandi per montes, & ſalubriter non liberatur gubernaculo, nec ſinitur liberè à quolibet vento circumferri nauis; ita quoque ſalubriter non conceditur populis libertas credendi, poſteaquam vni veræ fidei ſe adiunxerunt. Argumenta ſoluentur in ſequenti Quæſtione.

CAPVT XIX.

Non poſſe conciliari Catholicos cum hæreticis.

TERTIVS error eſt Gregorij CASSANDRI in libro de officio pij viri, vbi docet, debere Principes inuenire rationem pacis inter Catholicos, Lutheranos, Calviniſtas, &c. Sed interim dum non inueniunt, debere permittere vnicuique ſuam fidem, modo omnes recipiant Scripturam & Symbolum Apoſtolicum. Sic enim omnes ſunt vera Eccleſiæ membra, licet in particularibus dogmatibus diſſentiant. Similia docuerunt olim pacificantes, auctore Zenone Imperatore, de qua re vide Eua-grium, lib. 3. cap. 14. & 30. Item Apelles, qui apud Eusebium lib. 5.

lib. 5. hist. cap. 13. dicebat, non esse discutiendam rationem fidei, sed sat esse credere in crucifixum. Hic est manifestus error, & contra eum scripsit ex Catholicis Doctoribus **Ioannes à Louanio**, ex hæreticis **Ioannes Calvinus**.

Potest autem facile refelli hæc sententia; primùm enim, non possunt Catholici, Lutherani, & Calvinistæ eo modo conciliari; nam in ipso Symbolo non convenimus, exempli gratia, per articulum: Descendit ad inferos, diversissima intelligimus; nos enim credimus, Christi animam à corpore separatam, secundum substantiam suam descendisse ad Limbum Patrum; hæreticorum alij, volunt descendisse Christum ad inferos, nihil esse aliud, quàm sepultum fuisse; alij passum dolores inferni. Similiter articulum: Credo sanctam Ecclesiam, diversis modis intelligimus. Et illud etiam: Sanctorum communionem; nam de singulis Sacramentis sunt controuersie. Denique de illo: Remissionem peccatorum, maximè dissentimus.

DICET Cassander, sat est, quod omnes fatemur, Symbolum esse verum, & illud recipimus.

Contrà; PRIMO, Symbolum vnum est, & non in verbis, sed in sensu est fides, non ergo habemus idem Symbolum, si in explicatione dissidemus; præterea si sufficeret verba Symboli recipere, nulli ferè veterum hæreticorum iure damnati fuissent. Nam Ariani, Nouatiani, Nestoriani, & alij ferè omnes verba Symboli Apostolici recipiebant, sed quia in sensu dissensio erat, ideo damnati, & ab Ecclesia Catholica eieciti fuerunt.

SECUNDO, fundamentum Cassandri est falsum; non enim possunt vera membra Ecclesiæ vocari Lutherani & Calvinistæ, etiamsi in Symbolo nobiscum conuenirent; nam præter illam fidem requiritur subiectio ad legitimum caput Ecclesiæ à Christo constitutum, & communicatio cum aliis membris; Ecclesia enim est vnum corpus visibile, & proinde caput & membra habet visibilia, nec potest dici membrum, quod à capite & corpore reliquo separatum est. Certè Aerius, etiam quoad sensum, in Symbolo conueniebat cum Catholicis, tamen quia volebat subesse Episcopo, & ceteris membris communicare, ab Epiphanio & Augustino in Catalogo hæreticorum ponitur, & Cyprianus libro 4. e-

pist. 2. dicit, Nouatianum esse extra Ecclesiam, quia non volebat subiici Pontifici Cornelio, etiamsi nullam aliam heresim introduxisset.

TERTIO, Cassander ita disputat, quasi inter Catholicos, Lutheranos, & Calvinistas solum dissensiones sint de ritibus & caerimoniis humanis; at multa dogmata sunt maximi momenti, in quibus dissentimus, quaeque non habentur expressè in Symbolo, & propter quae nulla pax sperari potest inter Catholicos, & Lutheranos. Nam verbi gratia, nos dicimus, Misam esse diuinissimum cultum Dei; illi dicunt esse horrendam idololatriam: similiter inuocare Sanctos nobis est pietas, illis impietas, &c.

QUARTO, sancti Patres docuerunt nos, vt non solum fidei Symbolum, sed etiam omnia alia dogmata fidei, licet minuta videantur, inuiolata seruemus, nec propter haereticos vlllo modo immutari patiamur, Gal. 2. Paulus dicit, se nec ad horam cedere voluisse falsis fratribus. Et cum olim Ariani peterent à Catholicis, vt saltem vnā vocem omitterent, quae non habetur in Scriptura, nec in Symbolo Apostolorum, vel vna litera immutarent, id est, non dicerent *ὁμοίσιον*, sed *ὁμοιόσιον*, & si hoc fieret, pacem pollicerentur; Catholicis noluerunt, & Imperatori scripserunt, nefarium esse de rebus iam definitis aliquid immutare; & si quid iustarum sanctionum fuerit immutatum, non propterea pacem futuram; nec enim apud eos pacem esse posse, qui pacis iura nescirent. vide **Theodoretum** lib. 2. histor. cap. 18. & 19. vel Trip. lib. 5. cap. 21. & 23. & hoc verum esse patuit in Concilio Ariminensi nam cum simpliciores Catholicis ab Ariani decepti, nomen *ὁμοίσιον* tollendum esse decreuissent, mox Ariani toto orbe terrarum praedicauerunt, se vicisse, & non contenti sustulisse vocem *ὁμοίσιον*, & pro ea substituisse *ὁμοιόσιον*, paulò post ipsum *ὁμοιόσιον*, in *ἐτερόσιον*, id est, dissimilis substantiae, transformauerunt, vt **Theodoretus** refert lib. 2. histor. cap. 21.

Hinc **Basilus** roganti Praefecto Valentis Imperatoris, vt tempori pareret, & non tot Ecclesias, propter paruam dogmatum subtilitatem, vexari pareretur, respondit: *Qui diuinis inuicis sunt eloquis, corrumpere de diuinis dogmatibus,*

bus, ne vnam quidem syllabam patiuntur, sed pro his, si contingat, omnes etiam mortis species amplectuntur. Vide Theodoretū lib. 4. cap. 17. historię Ecclesiasticę. Eadem constanter pręditi fuerunt Eustachius & Syluanus, quibus cū Imperator exilium minaretur, nisi vocem, ὁμοίον, abrogarent, responderunt, potestatem habes puniendi, non tamen nos Patrum statuta destruimus. vide histor. Tripart. libro 5. cap. 24.

Denique GELASIVS in epistola ad Euphemianum, penitenti hæretico, vt Papa eis condescenderet, id est, aliquid remitteret de religione Catholica, pacis gratia, eleganter eius petitionem irritat: Cū autem, inquit, dicis, condescendere nos debere vobiscum: interim iam vos descendere, aut descendisse monstratis; vnde, quaeso, vel quò ista descensio est? Vtique ex superiore quodam loco ad inferiora quęq; depositos, à Catholica, Apostolicaq; cōmunionē ad hereticam, damnatamq; prolapsos videtis, cognoscitis, non negatis: sed etiam in superiore manentes sede, vultis impelle, condescendere nos vobiscum inuitatis ad ima de summis; nos coascendere vos vobiscum rogamus ad summa de imis.

QVINTO, non potest liberum esse credere in vno quolibet dogmate, quin eadem ratione liberum esse debeat in omnibus, etiā in iis, quę in Symbolo Apostolico continentur; nam vna est regula fidei indubitata, & certa in omnibus quę creduntur, nimirum verbum Dei per Ecclesiam explicatum. Si ergo credo Ecclesię tradenti mihi Symbolum Apostolorum, quod non scio aliunde esse Apostolorum, nisi quia Ecclesia dicit; eadem ratione credere debeo Sanctos inuocandos, quia eadem Ecclesia hoc dicit; vel si hoc possim non credere, eadem ratione possum non credere, Symbolum illud esse Apostolorum.

SEXTO, opinio ista Cassandri noua est, & ab ipso primū excogitata, vt ipse initio fatetur, suspecta igitur haberi debet. Vt enim pulchrè docet Vincentius Lyrinensis in suo opusculo contra prophanas nouitates, suspitione carere non potest, quod nouum est, cū vera fides vna sit, & antiquissima.

SEPTIMO, ista opinio facit veram Ecclesiam omnino occultam & inuisibilem; immò ex solis adulatoribus & simula-

mulatoribus conflata; nam Cassander dicit, ad veram Ecclesiam requiri duo, fidem in Christum, & pacem cum hominibus, & inde deducit eos, qui hostiliter insectantur Catholicos, vel Lutheranos, nō esse de Ecclesia, sed eos solū, qui cum omnibus pacem habent: ergo illi, qui sunt de Ecclesia, non possunt esse nisi occulti, & qui cum Catholicis simulant se hostes Lutheranorum, & cum Lutheranis hostes Catholicorum; nam Catholici non patiuntur in suo grege ullos, qui ostendunt vlllo signo externo, se fauere Lutheranis: inter Lutheranos quoque, etsi permittuntur in iisdem provinciis omnes sectæ, tamen nulla secta in suo grege patitur amicos aliarū sectarum, vt notum est: ergo isti pij, & pacifici viri necessariō sunt omnes ficti & simulati, aliud ore profitentes, aliud in corde cælantes, & similes Herodi, qui cum Ethnicis erat Ethnicus, cum Iudæis Iudæus; nam & Cæsar templum erexit, & simul Deo vero, vt Iosephus refert lib. 15. Antiquitat. cap. 13. & 14.

Adde, quod fateretur Cassander, suos istos collegas esse paucos & occultos, sed hinc apparet, eos non posse Ecclesiam constituere; nam Ecclesia est manifesta & visibilis adeo, vt à Domino Matth. 5. dicatur ciuitas supra montem posita. Denique, vera Ecclesia sine Pastoribus esse non potest, ad Ephes. 4. isti autem homines occulti nullos pastores habent, nec habere possunt, dum ita manent occulti; proinde nullam Ecclesiam habent.

CAPVT XX.

Libros hæreticorum abolendos esse.

OSTREMA restat quæstio de pœnis hæreticorum, quas post Ecclesiæ iudicium & declarationem, Principes politici infligere possunt ac debent. Incipiemus autem à libris eorum, ac breuiter ostendemus, libros hæreticorum iure interdicti, & exiuri. Idigitur probatur PRIMO ex antiqua & perpetua cōsuetudine, non solū Christianorum, sed etiam Ethnicorum.

PRIMO, refert Valerius Maximus lib. 1. cap. 1. quod cū Romæ reperti fuissent libri quidam, qui nonnihil videbantur

tur soluere religionem, Prator Vibanus, ex auctoritate Senatus, in conspectu populi eos cremauit. Marcus Tullius ~~lib. de natura Deorum~~ refert, Protagoram Abderitem quoddam libros noxios religioni scripsisset, Atheniensium iussu, vrbe atque agro exterminatum, librosque eius in concione combustos.

DEINDE, tempore Apostolorum, refert Lucas Actuum 19. multos ab Apostolis conuersos libros curiosos & vanos contulisse, & combussisse coram omnibus: & Clemens lib. 1. constituit. Apostol. cap. 7. dicit, Apostolos prohibuisse initio fidelibus libros Gentilium, & falsorum Prophetarum. Scribit etiam Eusebius lib. 7. hist. cap. 6. Dionysium Episcopum Alexandrinum, qui floruit circa annum C C. L. a fidelibus reprehensum, quoddam libros hæreticorum legeret.

CONSEQUENTE postea tempore, creuit zelus fidelium contra libros hæreticorum; Nam Nicænum Concilium libros Arii igni adiudicauit, vt Nicephorus testatur lib. 8. cap. 18. & Constantinus id executioni mandari iussit, proposita pœna capitis, si quis libros Arii occultasset, vt patet ex epistola eius apud Socratem, lib. 1. cap. 6. & Nicephorus lib. 8. cap. 25. Scribit etiam Socrates lib. 1. cap. 24. Marcellum Ancyranum damnatum fuisse, quoddam libros suorum errorum comburere nolisset; non enim recipiebantur ad pœnitentiam hæretici, nisi prius libros suos combussissent.

CIRCA eadem tempora Epiphanius in Synodo Cypri coacta, vetuit libros Origenis legi, vt Socrates lib. 6. cap. 9. historia refert, & Concilium Carthaginense IV. canon. 16. permittit solis Episcopis, vt tempore necessitatis libros hæreticorum legant. Non diu postea cum Nestorij hæresis in Concilio Ephesino damnata fuisset, libri quoque Nestorij in eodem Concilio interdicti fuere, & à Theodosio Imperatore exuri iussi, vt Liberatus refert capit. 10. Breuiarij, & exstat adhuc lex Theodosij, L. Damnato, C. de Hæreticis. Circa idem tempus prodiit lex Honorij & Theodosij, qua iubentur Mathematici omnes suos libros, in quibus aliquid est aduersum Catholicæ religioni, in oculis Episcoporum cremare, L. Mathematicos, C. de Episcopali audientia. PARI ratione in Concilio Chalcedonensi damnantur libri Eutycheris, & ab Imperatoribus Valeriano & Martiano feuera

lege

lege prohibetur, ne ullus eos legere, aut habere audeat, sed omnes diligentissimè quæsti crementur, vt patet ex Concilio Chalcedonensi, act. 3. & ex ipsa lege, quæ adhuc exstat L. Quicumque, §. Nulli, & §. Omnes, C. de Hæreticis.

Eodem tempore B. Leo in epist. 91. ad Turbium, cap. 15. & 16. interdixit lectionem librorum hæreticorum quorumdã, & addidit eos Episcopos, qui eos in domibus fidelium haberi sinerent, hæreticos censendos; pauld pòst Gelasius in Concilio LXX. Episcoporum, vt haberet dist. 15. can. S. Romana, proposuit indicem hæreticorum, quorum libros a fidelibus vitandos esse dicit.

Postmodum in V. Synodo damnato Anthymo, damnatur etiam eius libri, & Iustinianus Imperator grauem penã statuit, nimirum amputationis manuum in eos, qui eiusmodi libros describunt, ac iussit vbique comburi, habetur hæc constitutio in prima actione Synodi V. & in Nouellis, constit. 42. B. Gregorius lib. 14. moralium, cap. 32. refert iussu Tyberij Imperatoris, crematum librum Eutychij, quem ipse Gregorius hæresis conuicerat.

In VII. etiam Synodo, act. 5. interduntur & comburi iubentur libri hæreticorum, & can. 9. excommunicantur, qui libros hæreticorum legunt. Concilium Constantiense sess. 8. confirmat decretum Concilij Romani, quo interdicta fuerat lectio librorum Ioannis VViclefi. Denique, Concilium Tridentinum indicem librorum hæreticorum fieri iussit, vt omnes scirent, qui libri cauendi & exurendi essent. Ex quo apparet, semper eandem fuisse consuetudinem in Ecclesia.

Accedit etiam in argumentum huius rei, quòd nulli ferè exstant libri veterum hæreticorum, quomodo enim euauerunt tot volumina Valentini, Marcionis, Arii, Eunomij, Nestorij, Pelagij, & aliorum, quibus sancti Patres respondent?

Probatur SECUNDO ratione; nam colloquia hæreticorum sunt periculosissima, & ideo diligenter vitanda, ergo multò magis libri sunt noxij & pestilentes, ac vitandi. Ad Roman. 16. *Rogo autem vos, fratres, vt obseruetis eos, qui dissensiones & offendicula præter doctrinam, quam vos didicistis, faciunt, & declinate ab eis; nam per dulces sermones &*
benz.

benedictiones seducunt corda innocentum. 2. Timoth. 3. Hos deuita. Tit. 3. Hæreticum deuita. 2. epist. Ioan. Si quis uenit ad uos, & hanc doctrinam non affert, nolite recipere in domū, nec Aue ei dixeritis.

S. IRENAEVS lib. 3. cap. 3. Tantum, inquit, Apostoli, & horum discipuli habuerunt timorem, ut neq; uerbo tenus communicarent alicui eorum, qui adulterauerant ueritatem.

S. CYPRIANVS lib. I. epist. 3. ad Cornelium: Declinent, inquit, fortiter, & euent dilectissimi fratres nostri uerba, & colloquia eorum, quorum sermo ut cancer serpsit. Et infra: Nulla cum talibus commercia, nulla conuiuia, nulla colloquia misceantur, simusq; ab eis tam separati, quam sunt illi ab Ecclesia profugi.

S. ATHANASIVS de S. Antonio in eius uita: Nunquam, inquit, Manichæis, aut aliis hæreticis saltem amicabilia uerba largitus est, denunciando talium amicitiam, atque sermones, perditionem esse animæ. Sic etiam Arianos detestabatur, ut omnibus diceret, nec iuxta eos quidem esse accedendum. Et ipse B. Antonius iam moriturus: Hæreticorum, inquit, & schismaticorum uenena uitate, meumq; circa eos odium sectamini. scitis ipsi, quod nullus mihi, nec pacificus quidem sermo cum eis unquam fuerit. S. AVGVSTINVS in epist. 62. Hæreticum, inquit, sicut uitandum monemus, ne infirmos, & paruulos fallat, ita non abnuimus quibuscunq; modis possumus corrigendum, &c. S. LEO sermone 18. de passione Domini: Viperea, inquit, hæreticorum uitate colloquia, nihil uobis commune sit cum eis, qui solo sunt nomine Christiani. Hæc ille.

IAM igitur, si tantoperè uitanda sunt colloquia hæreticorum, quanto magis libri; nam oratio in libris scripta, est magis composita, & artificij plena, quam quæ in colloquijs usurpatur. DEINDE, est semper ad manus; nam conciones & colloquia sunt rata, & uerba ore prolata mox transeunt; at uerba in libris manent perpetuò, & semper nobis adsunt, nobiscum peregrinantur, nobiscum domi sedent. PRAETEREA libri magis sparguntur; potest enim aliquis per libros toti ferè orbi terrarum simul loqui, & multorum domos & cubicula libri penetrant, quos auctor libri nunquam uidit, & ad quos fortè nunquam admitteretur. DE-

NIQVE, experientia idem docet; nam Ioannes VVidicus vna voce paucissimos peruertit; docuit enim solum in Anglia, & ibi penè nullos reliquit sui erroris hæredes: at per librorum totam Boëmiam peruertit. vide Cochlaëum in historia Hussitarum.

AT CONTRA obiiciunt. PRIMO, quia multa bona sunt in libris hæreticorum, & stultum videtur, propter aliqua mala priuare se etiam bonis: & confirmatur, quia alioqui multorum Patrum scripta comburenda erunt. Item, quia Ecclesia tolerat libros Gentilium, Iudæorum, Turcarum, & veterum etiam hæreticorum, vt Origenis, Terrulliani, Eusebij, Pelagij.

RESPONDEO, veritatem quidem non esse negandam, tamen nec legendam in libris hæreticorum; nam, vt ibi est, nocet, non prodest. Scribit B. Gregorius lib. 5. moral. cap. 15. hoc esse proprium hæreticorum, vt veris falsa permisceant, & bonis mala; nam si sola falsa & mala dicerent, ab omnibus repellerentur; si sola vera & bona, hæretici non essent. Itaque omnia miscant, vt ex malis bona inficiant, & per bona mala sua abscondant; quæ etiam causa est, cur Christus & Apostoli prohiberent Dæmones vera dicere, ne videlicet per ea vera fidem sibi acquirerent, & postea falsa etiam illis crederentur. Luc. 4. Dominus non sinebat Dæmones dicere; Tu es Christus Filius Dei. Et Actor. 16. Paulus prohibuit Diabolo dicere? Isti homines serui Dei excelsi sunt, qui annuntiant vobis viam salutis.

Præterea, etiam non decet, vt veritas ab hæreticis suscipiatur, qui hostes sunt veritatis: vt scribit Gellius lib. 18. cap. 8. apud Lacedæmonios, cum de summa Reipublicæ ageretur, vir quidam disertus & doctus, sed improbus & impurus. optimam sententiã dixit, quæ cum placeret omnibus, & iuxta eam decretum faciendum videretur, & tamen ferre non possent, vt optimum consilium turpitudine auctoris foederetur, electus est vir quidam grauissimus, qui omnium consensu eandem sententiã diceret, & nulla prioris habita mentione, huius sententiã in decretum referretur.

Ad PRIMAM confirmationem de scriptis Patrum, respondeo in primis, Patres non esse hostes Ecclesiæ, & eorum errata non hæreses, sed humanos esse errores. Præterea, er-

rores

rores Patrum esse errores extinctos & mortuos, qui nocere non possunt; nam error nocet quamdiu defenditur pertinaciter: Patrum autem errores non fuerunt detecti, dum Patres ipsi viuerent, alioqui enim vel ipsi eos emendassent, vel ab Ecclesia eiectioni fuissent: sed post mortem eorum detecti, notatiq; sunt, & ab omnibus improbat, sicut etiam ab ipsis improbantur, si viuerent.

Ad illud de Gentilibus dico, eos tolerari, quia non nocent, cum sint errores mortui; nulli enim nunc sunt, qui non rideant dogmata Gentilium; nec vnquam audimus Christianos deprauatos libris Gentilium, deficere ad Gentilismum, vt quotidie deficiunt ad hæreticos; quia verò tempore Apostolorum multi erant, qui propugnabāt dogmata Gentilium; Clemens scribit interdictos fuisse Gentilium libros, lib. I. Constitut. cap. 7. & eadem de causa prohibentur libri Gentilium in Concilio Carthagenensi IV. cap. 16.

Ad illud de Iudæorum & Turcarum libris dico, libros Iudæorum & Turcarum melioris conditionis esse, quam hæreticorum; illi enim sunt aperti hostes Christianorum, nec fallunt sub nomine Christiano, vt hæretici faciunt. Itaq; etiam simplicissimi quique nōrunt discernere dogmata Iudæorum & Turcarum a Christianis dogmatibus; discernere autē hæreses non possunt, nisi homines valde docti. Præterea etiam Iudæorum & Turcarum libri prohibentur, quando continent blasphemias in Christum, aut iudicantur perniciosi Christianis, vt patet de Talmud Iudæorum.

Ad illud de Origine, Tertulliano, Eusebio, Pelagio, dico, eorum libros permitti, quia hæreses illæ sunt extinctæ, & libri illi profuant propter antiquitatem.

Argumentum SECUNDVM, ex Paulo, qui 1. Thess. 5. dicit: *Prophetias nolite spernere, omnia probate, quod bonum est, tenete.* est enim sensus; Si quis futura prædicat, vel Scripturas interpretetur, aut verbo, aut scripto, nolite reiicere, sed audite, vel legite, & quod Catholicæ fidei consonum est, accipite, reliquum omittite.

RESPONDEO, Apostolus loquitur de prophetia & scriptis, quæ nōdum constat, an sint bona vel mala, & talia non vult reiici, nisi prius examinata; sed quādo scriptum aliquod iam est examinatum, & constat esse malum, vult omnino reiici,

reiici,

reici, & talia sunt scripta omnia, quæ nobis prohibentur; sunt enim probata, id est, examinata omnia, & ideo prohibita, quia mala reperta sunt.

Deinde, licet Apostolus ad totam Ecclesiam scribat, tamen nō vult omnia fieri ab omnibus, sed ab iis, qui possunt, & quibus ex officio incumbit, sicut cū ad Vniuersitatem aliquam mittuntur articuli aliqui suspecti examinandi, non ad omnes, qui sunt in Vniuersitate, pertinet eos examinare, sed solū ad Magistros, vel quos ipsi designauerint; ita igitur cū Apostolus iubet, in Ecclesia examinari prophetias, & Scripturarum interpretationes, certè non vult hoc fieri à factoribus & ceterariis, sed ab Episcopis, & aliis, quos Episcopi sibi adiungunt.

ALIUD argumentum sumunt ex testimoniis quatuor veterum Patrum, Dionysij Alexandrini, Theophyli, item Alexandrini, B. Hieronymi, & Gelasij; nam DIONYSIVS, vt scribit Eusebius lib. 7. hist. cap. 6. cū reprehenderetur quod libros hæreticorum legeret, respondit, se visionem habuisse, qua sibi dicebatur: *Lege omnia, quæ in manus tuas veniunt, valebis enim omnia expendere & probare.* THEOPHYLVS quoque cū argueretur quod Origenem legeret, respondit, vt Socrates refert libro 6. historiae, capit. 15. se legere, vt quod bonum est exciperet, quod malum respiceret. Beatus HIERONYMVS in epistola ad Alexandrum & Minerium, dicit, se legere libros hæreticorum, vt bona inde excerpere, etiam si sciat, aliquos propterea de se murmurare.

GELASIVS in tomo de vinculo anathematis, probate volens, posse Concilium Chalcedonense partim recipi, partim non recipi, affert exemplum librorum hæreticorum, qui partim recipiuntur, partim reiciuntur, & allegat illud: *Omnia probate, quod bonum est tenete.*

Ad hoc vltimum respondeo, exemplum Gelasij in eo consistere, quod sicut in Concilio Chalcedonensi quaedam erant bona, quaedam mala; & quaedam recipienda, quaedam reicienda, ita & in libris hæreticorum: non tamen vale dicere, posse recipi libros ipsos hæreticorum propter vera admixta, sicut recipitur Concilium Chalcedonense; nam alia ratio est Concilij sanctorum Patrum, alia librorum hæreticorum, vt diximus, quanquam veritas ipsa inserta libris hære-

hæreticorum bona sit, & recipienda, si tamen alibi reperia-
tur; verba eius hæc sunt: *Nunquid nam in ipsorum hæreti-
corum libris non multa, quæ ad Veritatem pertineant, posi-
ta leguntur? Nunquid nam ideo Veritas refutanda est, quia
illorum libri, ubi prauitas inest, refutantur? Aut ideo prauis
libris suscipiendi sunt eorum, quia Veritas, quæ illic inserta
est, non negatur?*

Ad alia respondeo. PRIMVM, ex his locis colligi, semper
in Ecclesia fuisse morem vitandi lectionem librorum hæ-
reticorum, alioqui enim nemo istos Patres reprehendisset.
Dico SECUNDO, semper concessum fuisse, & modò etiam
concedi Episcopis, & aliis multis lectionem librorum hæ-
reticorum, & ideo non mirum, si Dionysius & Theophilus,
qui Patriarchæ erant, & S. Hieronymus, qui semper doctissi-
mus est habitus, poterant suo iure omnes libros legere. Di-
co TERTIO, nullam tunc fortassè fuisse legem vniuersalis
Ecclesiæ, sed solùm consuetudinem de non legendis libris
hæreticorum, exceptis libris Arii; at nunc lex est Ecclesiæ
vniuersalis, cui parendum est.

CAPVT XXI.

*Posse hæreticos ab Ecclesia damnatos, tempora-
libus pœnis, & etiam morte mulctari.*

IOANNES Hufs artic. 14. in Concilio Constans-
tensi, sess. 15. recitato, asseruit, non licere hæreti-
cum incorrigibilem tradere seculari potestati, &
permittere comburendum. Idem Lutherus in ar-
tic. 33. & in assertionem eiusdem. Nec nouus est error; nam e-
tiam Donatistæ olim idem docuerunt, vt Parmenianus, Pe-
tilianus, & Gaudentius, vt Augustinus testatur lib. 1. contra
epistolam Parmeniani, cap. 7. / Lib. 2. contra literas Periliani,
cap. 10. / lib. 2. contra epistolam Gaudentij, cap. 17. & 26. & e-
pist. 50. ad Bonifacium.

Contrarium docent omnes Catholici, & aliqui etiam ex
hæreticis. Nam Calvinus posteaquam Michaëlem Serue-
rum tanquam hæreticum publicè supplicio extremo affe-
cisset, & ab aliis sectariis argueretur, libellum edidit, in quo
KKkk demon-

demonstrat, licitum esse in hæreticos gladio animaduerte-
re, Benedictus quoque Aretius in historia de supplicio Va-
lentinii Gentilis, eundem Gentilem ob hæresim iure cæsum
à Bernensi Magistratu, contendit. Fusiùs verò id ipsum do-
cet Theodorus Beza in libro de hæreticis à Magistratu pu-
niendis.

Nos igitur breuiter ostendemus, hæreticos incorrigibi-
les, ac præsertim relapsos, posse ac debere ab Ecclesia reuocari,
& à secularibus potestatibus, temporalibus pœnis, atque ipsa
etiam morte mulctari.

Probatur PRIMÒ Scripturis. Scriptura veteris Testamē-
ti Deut. 13. seuerissimè iubet falsos Prophetas, qui suadet co-
lere Deos alienos, sine vlla misericordia occidi, & cap. 17.
postquam dixerat, vt in rebus dubiis consuleretur summus
Sacerdos, mox subdit: *Qui autem superbierit, nolens obedire
Sacerdotis imperio, ex sententia iudicis moriatur.* Et rursum
cap. 18. Prophetas falsos interfici iubetur. Et re ipsa legem
hanc seruauerunt Helias, Iosias, Iehu, & alij, qui falsos Pro-
phetas plurimos occiderunt, vt patet 3. Reg. 18. & 4. Reg. 10.
& 23. nullum est autem ferè discrimen inter nostros hære-
ticos & falsos Prophetas illius temporis. nec solùm S. Reges
& Prophetæ blasphemos morte mulctarunt, sed etiam Na-
buchodonosor (vt dicitur Daniel. 3.) edictum constituit, vt
quicumque blasphemaret Deum Danielis, id est, verū Deum,
interficeretur, & domus eius vastaretur; in quo edicto Deo
vero obsequium iustissimum fecit, vt B. Augustinus dicit in
epist. 50. & alibi.

In nouo Testamento habemus in primis Matth. 18. posse
Ecclesiam eos, qui obedire nolunt, à se reuocare, & habere vt
Ethnicos & Publicanos, ac proinde permittere eos potestati
seculari, tanquā non amplius Ecclesiæ filios. Habemus deinde
de Rom. 13. secularem potestatem, posse scelestos homines
gladio punire: *Non enim, inquit, sine causa gladium portat,
minister enim Dei est, vindex in iram, &c.* Ex quibus duobus
locis apertè colligitur, licitum esse hæreticos, qui omnium
iudicio sunt rebelles Ecclesiæ & publicæ pacis perturbatores,
ab Ecclesia abscindi, & à seculari iudice morte mulctari.

PRÆTEREA Christus & Apostolus eius hæreticos iis re-
bus cōparauerunt, quæ sine controuersia ferro & igni repel-
luntur.

luntur; nam Matth. 7. Dominus ait: *Attendite à falsis Prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus aut sunt lupi rapaces.* Et Act. 20. *Ego scio, quoniam intrabunt post discessum meum lupi rapaces;* nomine luporum certum est hæreticos intelligi debere, ut pulchrè explicat S. Ambrosius in cōmentario ad initium capitis decimi B. Luca; at lupi rapaces optimo iure occiduntur, si aliter abigi non possunt; pluris enim facienda est vita ouium, quàm mors luporum. Item Ioan. 10. *Qui non intrat per ostium in ouile, sed ascendit aliunde, ille fur est & latro.* Vbi nomine furis & latronis intelliguntur hæretici, & omnes seductores, ac sectarum inuētores, ut Chrysostomus & Augustinus exponunt, fures autem & latrones, quomodo puniantur, notum est. Item 2. Tim. 2. hæresis comparatur cancro, qui non curatur medicamento, sed ferro excindi debet, alioqui perpetuò serpit, & totum corpus corrumpit. **D E N I Q V E** Christus Ioan. 2. flagello coegit negociatores egredi templum. Petrus Act. 5. Ananiam, & Saphiram, quia mentiri ausi fuerant Spiritui sancto, occidit. & Paulus Act. 13. falsum Prophetam, qui proconsulem à fide impedire conabatur, cæcitate percussit.

Probatur **S E C V N D O** sententiis & legibus Imperatorum, quas Ecclesia semper probauit. Constantinus I. Imperator ad petitionem Nicenæ Synodi Arium cum aliquot sociis in exilium relegauit, ut auctor est Sozomenus lib. 1. cap. 20. historiarum; item Donatistas supplicio affecit, ut Augustinus refert lib. 1. contra epistolam Parmeniani, cap. 7. & in epist. 166. ad Donatistas, ubi enumerat multos Imperatores optimos, qui seuerissimas leges tulerunt contra hæreticos, & vnum solum Iulianum Apostatam hæreticis fauisse.

Deinde Theodosius, Valentinianus, Martianus, & alij religiosissimi Imperatores leges tulerunt in hæreticos, quibus eos interdum aliquot libris auri, interdum omnibus bonis, interdum exilio & verberibus, interdum ultimo supplicio multari voluerunt, ut patet C. de hæreticis. L. Manichæos. L. Ariani. L. Quicumque, qua vltima lege, quæ est Valentiniani, & Martiani iubentur occidi omnes, qui praua docere tentant; qui verò eos docentes audiunt, aliquot libris auri multari. Iustinianus apud Paulum Diaconum lib. 16. lege edita omnes hæreticos de sinibus totius imperij eie-

cit, concessis trium mensium ad conuersionem inducis, deinde Michael Imperator apud eundem Paulum Diaconum lib. 24. capitalem pœnam in hæreticos constituit.

Probat **TERTIO** legibus Ecclesiæ, cap. Ad abolendâ, & cap. Excommunicamus, extra de hæreticis, & in Sexto de hæreticis, cap. Super eo, definit Ecclesia, hæreticos incorrigibiles seculari potestati tradendos, vt ab eis debito modo puniantur. Item Constantiense Concilium sels. 15. damnauit sententiam Ioannis Hufs; & ipsum Ioannem & Hieronymum de Praga tradidit seculari potestati, à qua ambo exusti fuerunt, denique Leo X. articulum Lutheri damnauit.

Probat **QUARTO** testimoniis Patrum. **CYPRIANVS** libro de exhortatione martyrij, cap. 5. postquam retulerat ex Deuter. 13. necandos esse Pseudoprophetas, subdit: *Si hoc in Testamento Veteri fiebat, nunc magis faciendum esse.*

HIERONYMVS in illud Galat. 5. Modicum fermentum totam massam corrumpit: *Igitur, inquit, scintilla statim si apparuerit extinguenda est, & fermentum à massa. Sic uti semouendum; secunda putrida carnes, & scabiosum animal à caulis ouium repellendum, ne tota domus, massa, corpus, & pecora, ardeat, corrumpatur, putrescat, intereant. Arus si scintilla fuit, sed quia non statim oppressa est, totum orbem eius flamma populata est.*

AUGUSTINVS lib. 1. retract. cap. 5. & in epist. 48. & contra tractat, quòd aliquando senserat, non esse vi cogendos hæreticos ad fidem, & prolixè probat id vtilissimum; semper tamen excipit supplicium mortis, non quòd illos hoc non mereri putaret, sed tum quia hoc decere Ecclesiæ mansuetudinem existimabat, tum etiam quia nondum vlla exstabat lex Imperatorum, qua hæretici iuberentur occidi; illa enim Lex, Quicumque, C. de hæreticis, paulò post mortem Augustini lata est.

Quòd autem Augustinus existimauerit, iustum esse, si hæretici occiderentur, perspicuum est; nam lib. 1. contra epistolam Parmeniani, cap. 7. ostendit, quòd si punirentur morte Donatistæ, iustè punirentur. Et tractat. 11. in Ioan. Occidunt, inquit, *animas, affliguntur in corpore, sempiternas mortes faciunt, & temporales se perpeti conqueruntur, &c.* Vbi dicit falsò illos conqueri, quòd occiderentur ab Imperatoribus: tamen

tamen si etiam verum esset, adhuc iniuste conquererentur. Denique in epist. 50. ad Bonifacium dicit, Ecclesiam quidem ce nolle vllum hæreticum occidi, tamen sicut domus Dauid nõ ce potuit habere pacem nisi Absalon exstingueretur, & Dauid ce pace regni mærorem mortis filij consolatus est: sic cum ex ce legibus Imperatorum contra hæreticos sequitur aliquorum ce mors, Ecclesiam dolorem materni cordis lenire ac sanare ce tantorum liberatione populorum. ce

S. LEO in epist. 91. ad Turbium, cap. I. Merito, inquit, *Patres nostri, sub quorum temporibus hæresis hac nefanda prorupit, per totum mundum institer egere, ut impius furor ab vniuersa Ecclesia pelleretur; quando etiam Principes mundi hanc sacrilegam amentiam ita detestati sunt, ut auctorem eius, ac plerosque discipulos legum publicarum ense prosternerent; Et profuit diu ista districtio Ecclesiastica lenitati, qua eisi sacerdotali contenta iudicio, cruentas refugit vltiones, seueris tamen Christianorum Principum constitutionibus adiunatur, dum ad spirituale nonnunquam recurrunt remedium, qui timent corporale supplicium.* OPTATVS Mileuitanus lib. 3. respondens calumniæ hæreticorum, qui ægerimè ferebant duos ex suis à Machario præfecto interfectos: *Videris, inquit, à Mose, & Phinee, et Helia, et Machario similia esse facta, quia ab omnibus vnius Dei vindex processit.*

GREGORIUS lib. I. epist. 72. ad Gennadium Exarchum Africæ, laudat eum, quod magno zelo hæreticos armis persequeretur, & hortatur, ut pergat.

S. BERNARDVS serm. 66. in Cantica: *Melius, inquit, proculdubio gladio coercerentur, illius videlicet, qui nõ sine causa gladium portat, quam in suum errorem multos traicere permittantur; Dei enim minister ille est, vindex in iram ei, qui malè agit, mirabantur aliqui, quod non modo patienter, sed etiam læti, ut videbantur, ducerentur ad mortem; sed qui minus aduertit, quanta sit potestas Diaboli, non solum in corpora hominũ, sed etiam in corda, qua semel permissus possederat: Nonne plus est sibi et hominem inuicere manus, quam id libenter ab alio sustinere?*

Probatur VLTIMO ratione naturali. PRIMO, hæretici excommunicari iure possunt, ut omnes fatentur, ergo & occidi. Probatur consequentia, quia excommunicatio est maior

ior pœna, quàm mors temporalis. Augustinus lib. i. contra aduers. Legis & Prophetarum, cap. 17. dicit, horribilius esse tradi Satanæ per excommunicationem, quàm gladio ferri, flammis absumi, ferisue subigi ad deuorandum.

SECUNDO, experientia docet non esse aliud remedium; nam Ecclesia paulatim progressa est, & omnia remedia experta; primò solùm excommunicabat; deinde addidit multam pecuniariam, cum exilium; vltimò, coacta est ad mortem venire; nam excommunicationem contempnunt hæretici, ac dicunt esse fulmina frigida: si mineris multam pecuniariã, nec Deum timent, nec homines reuerentur, scientes non defuturos stultos, qui illis credant, & à quibus alantur; si in carcerem concludas, vel in exilium mittas, corrumpunt vicinos verbis, & longè positos libris, ergo solùm remedium est, mittere illos maturè in locum suum.

TERTIO, falsarij omnium iudicio merentur mortem; at hæretici falsarij sunt verbi Dei.

QUARTO, ex ratione Augustini epist. 50. grauius est non seruare fidem hominem Deo, quàm sceminam viro, sed hoc morte punitur, cur non illud?

QUINTO, tres causæ sunt, propter quas ratio docet homines occidendos esse, quas pulchrè describit Colonus in libro, cuius titulus est, quòd mores animi corporis temperamentum sequantur, circa finem libri.

PRIMA causa est, ne mali bonis noceant, neue innocentes à nocentibus opprimantur; atq; hinc iustissimè omnium iudicio occiduntur homicidæ, adulteri, latrones. SECUNDA est, ut paucorum supplicio multi corrigantur, & qui noluerunt prodesse Reip. viuendo, prosint moriendo; atq; hinc videmus etiam iustissimè omnium iudicio quædam horrenda flagitia morte puniri, licet proximis non noceant, nisi exemplo, vt Necromantiam, quædam nefanda & cõtra naturam; ista ideo grauissimè puniuntur, vt ceteri intelligat, immania esse scelera, & non audeant similia perpetrare. TERTIA est, quia ipsi hominibus, qui occiduntur, sæpe vile est occidi, quando videlicet semper fiunt peiores, & non est probabile vnquam eos ad sanitatem mentis reuersuros.

Hæ autem rationes omnes suadent hæreticos occidendos; nam primùm nocent proximis magis, quàm vllus pirata
rel

vel latro, quandoquidem animas occidunt, immò tollunt fundamentum omnis boni, & Rempublicam multibus replent, qui necessariò religionum diuersitatem sequuntur.

Deinde, plurimis prodest eorum supplicium; multi enim, quos impunitas faciebat torpentes, supplicia proposita excitant, ut cogitent qualis sit hæresis, quam sequuntur, & videant ne fortè vitam præsentem miserè finiant, & ad futuram beatitudinem non perueniant. Itaque & B. Augustinus in epist. 48. testatur, plurimos conuersos esse, postquam leges Imperatorum nõ sinebant hæreticos impunitos, & nos quotidie idem videmus fieri in locis, vbi viget inquisitio.

Denique, hæreticis obstinatis beneficium est, quod de hac vita tollantur; nam quò diutiùs viuunt, eò plures errores excogitant, plures peruertunt, & maiorem sibi damnationem acquirunt.

CAPVT XXII.

Soluuntur obiectiones.

SUPEREST argumenta Lutheri atque aliorum hæreticorum diluere. Argumentum PRIMVM, ab experientia totius Ecclesiæ: *Ecclesia*, inquit Lutherus, *ab initio sui & que huc nullum combusit hæreticum*; ergo non videtur esse voluntas spiritus, ut comburantur.

RESPONDEO; argumentum hoc optimè probat, non sententiam, sed impetiam, vel impudentiam Lutheri; nam cum infiniti propemodum vel combusti, vel aliter necati fuerint, aut id ignorauit Lutherus, & tunc imperitus est, aut non ignorauit, & impudens ac mendax esse conuincitur; nam quod hæretici sint sæpe ab Ecclesia combusti, ostendi potest, si adducamus pauca exempla de multis. Priscillianus hæresiarcha cum sociis, à Maximo Christiano Imperatore necatus est, ut S. Hieronymus in libro de viris illustribus testatur, & de Donatistis occisis meminit Optatus lib. 3. contra Parmenianum.

Basilius quidam Magus, ac proinde hæreticus; nam vix vili sunt verè Magi nõ hæretici, Romæ combustus est à Christiano,

stiano, & Catholico populo, vt B. Gregorius testatur lib. 1. Dialogorum, cap. 4.

Rursum alius ~~Basilus auctor hæresis Bogomilorum~~ ab Alexio Comneno Imperatore publicè exultus est, vt scribit Zonaras in vita Alexij.

Tempore etiam B. Bernardi, quòd hæretici ultimo supplicio afficerentur, testatur ipse in Cantica serm. 66. Temporibus Innocentij III. fuerunt aliquando simul exulsi C. LXXX. hæretici Albigenfes, cùm antea & verbis, & miraculiseos S. Dominicus conuicisset, & multos eorum socios conuertisset. Scribit rem totam B. Antoninus, 3. parte, tit. 19. cap. 1. §. 4. historix.

Ac vt alios infinitos omittam, Ioannes Hufs, & Hieronymus de Praga in Constantiensi Concilio ab Imperatore Sigismundo exulsi fuerunt.

Responder Lutherus ad hoc vltimum exemplum; Ego de hæreticis loquor, Hufs autem, & Pragensis non fuerunt hæretici. CONTRA. Saltem Priscillianus, & Bogomiles, & Albigenfes fuerunt hæretici. Præterea Ioannes Hufs, & nobis Catholicis, & ipsi Luthero hæreticus fuit; quod nobis, notum est: quod Luthero, probatur; nam Lutherus in lib. cõtra Regem Angliæ asserit impium esse, & blasphemum negare verum panẽ in Eucharistia cum corpore Domini: & pium, atque Catholicum, negare conuersionem panis in corpus. At Ioannes Hufs vsque ad mortem in contraria sententia fuit, & protestatus est in ea fide se mori, credens firmissimè panis conuersionem in corpus Christi, vt Ioannes Cõchlæus refert lib. 2. de historia Hussitarum, pag. 76.

Argumentum SECUNDVM. Experientia testatur, non profici terroribus. RESPONDEO, experientia est in contrarium; nam Donatistæ, Manichæi, & Albigenfes armis profligati, & extincti sunt. Item Augustinus testatur plurimos conuersos suo tempore ob metum pœnæ, epist. 48.

Argumentum TERTIVM. Ecclesia tolerat Iudæos, cur non hæreticos? Respondeo PRIMO, Iudæi nunquam susceperunt fidem Christianam, hæretici susceperunt. SECUNDO, Iudæi religionem colunt, quam Deus instituit saltem pro tempore, hæretici eam, quam Diabolus inuenit. TERTIO, secta Iudæorum Ecclesiæ utilis est, quia corũ libri sunt pro-

prophetiæ nostrarum rerum, & eorum carimonix figuræ nostrorum mysteriorum, & hinc probamus Gentilibus nos non finxisse hæc vaticinia, quandoquidem seruantur à nostris inimicis; deniq; Iudæi non conantur peruertere Christianos, vt plurimum, sicut faciunt heretici. Vide Concilium Toletanum IV. can. 55. & 56. & Augustinum in Psal. 59. Item Bernardum in epist. 322. ad Spirenses, & 323. ad Episcopum Moguntinum.

Argumentum QUARTVM, ex Isaia 2. Constabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces. RESPONDEO, non est ad propositum; nam vt B. Hieronymus exponit, describit Propheta tempus aduentus Messie, ac dicit futurum tempus altissimæ pacis, ita vt homines conuertant instrumenta militiæ in instrumenta agriculturæ, & nõ exerceantur vltra, id est, in longum tempus ad prælium; hoc autem tempus impletum est in Christi natiuitate; nunquam enim fuit tam generalis, & tam diuturna pax in roto orbe, quàm tẽpore Augusti. DEINDE, si verum est nunquam futura in Ecclesia bella, vt Lutherus ex hoc loco deducit, manifestum erit apud Lutheranos nõ esse Ecclesiam, qui & inter se, & contra Catholicos grauissima bella mouerunt, quale fuit illud contra Carolum V. in quo captus fuit Dux Saxonix & Langrauius.

Argumentum QUINTVM, ex Isaia II. Non occident, & nõ nocebunt in omni monte sancto meo. RESPONDEO, argumentum est contra ipsum Lutherum; nam nõ dicit Propheta quod Catholici non occident hæreticos, sed potius contra, quod hæretici non occident, & non nocebunt Catholicis; loquitur enim Propheta de leonibus, & vrsis, & serpentibus, regulis, aliisque venenatis bestiis, de quibus dixerat: Et deletabitur infans ab ubere super foramsne aspidis, & in cauerna reguli mittet manum suam, &c. His autem bestiis Diabolus, & hæretici eius ministri significantur, vt Hieronymus, & Cyrillus exponunt, ac dicit, quod non occident, neq; nocebunt in omni Ecclesia; tamen re vera non nocent, sed eam exercent, & in sapientia, ac patientia proficere faciunt.

Argumentum SEXTVM. Matt. 18. Dominus constituit, vt hæretici haberentur pro Ethnicis & Publicanis, non vt comburerentur. Et Paulus ad Tit. 3. iubet hæreticum vitari, non

occidi, ergo non licet eos occidere. **RESPONDEO**, Christum quidem, & Paulum hoc loco non præcepisse, sed nec prohibuisse, ut comburerentur hæretici: ac proinde nihil ex hoc loco deduci. & hæc est solutio, qua ipse etiam Lutherus uti consuevit; nam in lib. 2. contra Carolstadium, obicienti Carolstadio, cur vocaret Sacramenta, quæ Christus non præceperat sic vocari; respondit Lutherus, & quare tu prohibes ea vocari Sacramenta, quæ Christus non prohibuit vocari; præterea Christus & Paulus nusquam iubet adulteros, & fallarios occidi, suspendi fures, comburi latrones, & tamen id fieri, & rectè fieri, neque Lutherus negare auderet.

Argumentum SEPTIMUM. B. Martinus apud Sulpitium lib. 2. sacrae historiae, circa finem, vehementer redarguit **Maecium, & Ithacium** Episcopos, qui procurabant mortem Priscilliani hæretici apud Imperatorem; eosdem etiam tanquam ingentis criminis reos propter eandem causam ibidem Sulpitius accusat.

RESPONDEO, duabus de causis merito accusari illos Episcopos. **PRIMO**, quia causam Ecclesiasticam ad Imperatorem deferebant; nam Priscillianus accusatus apud Concilium, prouocauit à Concilio ad Imperatorem, & hoc Episcopi permiserunt, & de hac re ait B. Martinus, nouum, & inauditum nefas est, ut causam Ecclesiae iudex seculi iudicaret. **SECUNDO**, quia Episcopi illi assumpserunt officium accusatoris in causa sanguinis; etsi enim Episcoporum est hæreticos excommunicare, & relinquere iudici seculari, & hortari etiam iudices, ut munere suo fungantur, non tamen decet Episcopum accusatorem agere. Quod autem Sulpitius putauerit iuste Priscillianum occisum cum sociis, patet ex illis verbis eius: *Hoc modo, inquit, homines luce indignissimi pessimo exemplo necati sunt.*

Argumentum OCTAVVM. **I. COR. II.** Oportet hæreses esse, si qui probati sunt, manifesti fiant, ergo non debent extirpari. **RESPONDEO**, sensus illius sententiæ est, posita nequitia Diaboli, qui semper hæreses seminat, & natura hominum corrupta, atque ad malum propensa, & postremò diuina permissione, necesse est in mundo hæreses inueniri, sicut dicimus oportet in horto esse aliquas malas herbas. & sicut Dominus ait: *Necesse est ut veniant scandala,* Matth. 18. Itaque non iu-
ber

bet Apostolus vt hæreses seminemus, vel vt eas pro viribus non extirpemus, sed solum prædicat id quod semper in mundo erit: sicut scandala tollere, & malas herbas de horto extirpare iustissimè conamur, licet sciamus nunquam omnia scandala tollenda.

Argumentum NONVM, Luc. II. Discipulis cupientibus comburere Samaritas, Dominus ait: *Nescitis cuius spiritus estis.* RESPONDEO, Primò latissima differentia est inter Samaritas illos, & hæreticos; illi enim nunquam promiserant se Christi religionem seruaturos, sed tunc primùm eis offerbatur, & ideo compellendi non erant; at hæretici promiserunt, professiq; sunt se Christi fidem seruaturos, ideo meritò compelluntur. Deinde Iacobus & Ioannes non tam zelo salutis animarum, quàm amore vindictæ cupiebant Samaritas comburi, & ideo meritò arguuntur. Ecclesia verò zelo salutis animarum, quas hæretici peruertunt, eos persequitur, quo zelo ipse Christus bis flagello eiecit ex templo vendentes oues & boues: *Et mensas nummulariorum subuertit.* Ioan. 2. & Matt. 21. Petrus occidit Ananiam & Saphiram, Act. 5. Paulus tradidit fornicarium *Satana in interitum carnis.* 1. Cor. 5. vt omittam Mosem, Phinees, Heliam, Mathathiam, & alios, qui zelo Dei plurimos occiderunt.

Argumentum DECIMUM, Matt. 13. *Sinite & traq; crescere & ad messem.* Hic apertè Dominus de hæreticis loquitur, & prohibet eos occidi, vt Chrysostomus hunc locum exponens ait, vt etiam Cyprianus lib. 3. epist. 3. ad Maximum, & Urbanū, vbi de hac parabola loquens dicit, soli Domino concessum esse, vel sicilia vasa confringere, vel zizania euellere.

RESPONDEO, nomine zizaniarum nō intelliguntur soli hæretici, sed omnes homines mali, vt patet ex ipsa Domini explicatione, ait enim: *Bonū semen, filij sunt regni, zizania filij nequam.* Et infra: *Sicut ergo colliguntur zizania, & igni comburuntur, sic erit in consummatione seculi: Mitter filius hominis Angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala, & eos qui faciunt iniquitatem, & mittent eos in carnium ignis.* Cùm autem prohibet Dominus extirpari malos, non prohibet ne iste, aut ille occidatur, sed prohibet ne boni conentur omnes malos vbique extirpare, & nullum omnino permittere id enim fieri non posset sine ingenti clade bono-

bonorum, & hoc est quod Dominus ait, ne fortè cum eis eradicetis simul & triticum. Itaque parabola generalis est, & solùm docet nunquam futurum ante mudi consummationem, vt omnes mali eradicentur.

Cum autem in particulari quæstio est vel de hæreticis, vel de furibus, vel de aliis malis; An sint extirpandi; semper cõsiderandum est, iuxta rationem Domini, an id possit fieri sine detrimento bonorum; & si quidem potest fieri, sunt procul dubio extirpandi: si autè non possunt, quia vel non sunt factis noti, & periculũ est ne plectantur innocentes pro nocentibus; vel sunt fortiores nobis, & periculum est ne si eos bello aggrediamur, plures ex nobis cadant, quàm ex illis, tunc quiescendum est. Ita respondet Augustinus lib. 3. contra epist. Parmen. cap. 2. hunc locum explicans sibi à Donatistis obiectum. Neque aliud Chrysostomus docet, vt patet ex his verbis: Dominus, inquit, prohibet euelli zizania, ne fortè simul cum zizaniis herbam etiam tritici euellant; nam si tunc trucidarentur hæretici, atrox, & irreconciliabile bellum orbi inferretur. Porro Cyprianus non de hæreticis, sed de malis Christianis in ea epistola hanc parabolam intelligit, nec tamen prohibet occidi scelestos, sed dicit solius Domini esse discernere malos à bonis, & frumenta à zizaniis omnino purgare.

Argumentum Vndecimum. Ioan. 6. cum multi ex discipulis recessissent, Dominus ait: *Vultis & vos abire?* Ergo sic etiam Ecclesia facere debet.

RESPONDEO, negatur consequentia. PRIMO, quia illi non obligauerant se ad manendum, sicut hæretici se per Baptismũ obligauerunt. SECUNDO, quia decebat vt Christus, qui venerat iudicari non iudicare, non per se suas iniurias vlcisceretur, sed eas vindicandas filiis suis spiritualibus relinqueret, cuius rei figuram habemus in Dauid, qui quouique vixit, nunquam occidi voluit Semei, qui sibi maledixerat, sed tamen in morte præcepit Salomoni, vt ipse peccatum illud non relinqueret inultum, 3. Reg. 2.

Argumentum Duodecimum. Fides est donum Dei, nemo igitur ad eam compelli potest. RESPONDEO, sic eam esse donũ Dei, vt etiam sit actus liberi arbitrij, alioqui etiam castitas, & ceteræ virtutes sunt dona Dei, & tamen rectè puniuntur

niuntur adulteri, homicidæ, latrones, & coguntur castè, ac iustè viuere. Sapientia quoque est donum Dei, & tamen scriptum est Prouer. 29. virga, & correptio tribuunt sapientiam. Denique fides est donum Dei, sed Deus hoc donum conseruat variis modis, quorum vnus correptio est.

Argumētum DECIMUM TERTIUM. Dominus attribuit Ecclesiæ gladium spiritus, quod est verbum Dei, non autem gladium ferri, immò Petro volenti gladio ferreo ipsum defendere, ait: *Mitte gladium tuum in Vaginam*, Ioan. 18.

RESPONDEO, Ecclesia sicut habet Principes Ecclesiasticos, & seculares, qui sunt quasi duo Ecclesiæ brachia, ita duos habet gladios, spiritualem, & materialem, & ideo quando manus dextera gladio spirituali non potuit hæreticum conuertere, inuocat auxilium brachij sinistri, vt gladio ferreo hæreticos coërceat. & hoc fortasse significauit Dominus, cum prohibuit Petrum, qui erat futurus Princeps Ecclesiasticorum, vt gladio ferreo.

S. BERNARDVS lib. 4. de consideratione: *Quid, inquit, tu dennò & surpare gladium tentas, quem semel iussus es ponere in Vaginam? quem tamen qui tuum negant, non satis mihi videntur attendere Verbum Domini, dicentis sic; Conuerte gladium tuum in Vaginam, tuus ergo & ipse, tuo forsitan nutu, & si non tua manu euaginandus, alioquin si nullo modo ad te pertineret & is, dicentibus Apostolis; Ecce duo gladij hinc, non respondisset Dominus, satis est, sed nimis est; Vterq; ergo Ecclesia & spiritualis scilicet gladius, & materialis, sed is quidē pro Ecclesia, ille verò & ab Ecclesia exercendus est: ille sacerdotis, is militis manu, sed sanè ad nutum sacerdotis, & iussum Imperatoris. Hæc ille. Posset tamen breuius dici, solum prohibuisse Dominum usum gladij priuata auctoritate; tunc enim Petrus nondum Pontifex, sed discipulus erat.*

Argumentum DECIMUM QUARTUM. Ecclesia nō parcat hæreticis nisi semel, Apostolus autem ad Tit. 3. iubet, vt bis ad minimum hæreticis parcatur.

RESPONDEO, etsi nunc tam Latini, quàm Græci codices constanter habeant: *Post Vnam & alterâ correptionem*. Tamen olim in Græcis & in Latinis penè omnibus, non habebatur, nisi: *Post Vnam correptionē deuita*. vt patet ex *Hebræo* li. 3. cap. 3. *Fertur* de præscript. *Cyprian*. lib. 3. ad Quirinum, cap. 78.

cap. 78. Ambrosio & Hieronymo in hunc locum Apostoli. Itaq; incertum est quæ sit vera lectio. Dico præterea, Apostolum non loqui de venia danda hæretico conuerso, sed de admonitione, quæ præmittitur antequam hæreticus excommunicetur per sententiam iudicis. hoc autem Ecclesia seruat non solum in hæreticis, sed etiam in omnibus aliis, quos excommunicat, semper enim duas admonitiones vt minimum præmittit.

Argumentum DECIMUM QUINTUM. Hæretici sunt extra Ecclesiam: At nihil ad nos de iis, qui foris sunt, 1. Cor. 6. RESPONDEO, sunt extra Ecclesiam, sed cum debito atque obligatione manendi intus, & ideo cogi possunt vt redeant, sicut cogimus oues, quando de grege fugerunt.

Argumentum DECIMUM SEXTUM. Contra mansuetudinem Ecclesiæ esse videtur velle mortem hæreticorum.

Respondeo PRIMO, non est contra mansuetudinem Ecclesiæ, quia tenetur misereri filiorum suorum, & tunc verè immitis & crudelis esset, si mallet parcere lupis, quàm ouibus. SECUNDO, quia Ecclesia experta est omnes alias rationes, antequam ad vltimum supplicium inferendum adduci posset; nam initio, vt supra diximus, solum excommunicabat, deinde videns hoc non sufficere addidit pœnam pecuniariam, tum amissionem omnium bonorum, postea exiliũ, tandem huc deuenit, vt satis patet ex variis legibus antiquorum Imperatorum, in C. tit. de hæreticis.

Argumentum DECIMUM SEPTIMUM. Fides est libera. RESPONDEO, liberum duobus modis accipitur. VNO modo ab obligatione, quomodo dicimus liberũ est vouere castitatem, intrare religionem, & non est liberum frangere votum, egredi religionẽ, & hoc modo fides in iis, qui eam nunquam receperunt, libera est ab obligatione humani iuris, sed non diuini, & ideo homines non cogunt, Deus tamẽ punit. at in iis, qui eam in Baptismo professi sunt, non est libera ab obligatione nec iuris diuini, nec humani, & ideo cogunt homines, vt ea seruetur. ALTERO modo sumitur liberum, vt distinguitur contra necessarium, & hoc modo liberum est non credere, sicut liberum est alia peccata committere, sed hæc libertas non impedit, quin homines malè agentes puniantur, immò potius exigit vt puniantur, nam si liberum est
cre

credere, & non credere, ergo potuit credere & manere in Ecclesia, sicut debuit; & quia non fecit, meritò punitur. ita respondet S. Augustinus in epist. 50. ad Bonifacium, & li. 2. contra epistolam Gaudentij, cap. II. *Datum est homini, inquit, liberum arbitrium, sed ut si esset male faciens, fieret mala patiens.*

Argumentum DECIMUM OCTAVVM. Nunquam Apostoli brachium seculare contra hereticos inuocauerunt. **RESPONDET** S. Augustinus in epist. 50. & alibi, Apostolos id nō fecisse, quia nullus tunc erat Christianus Princeps, quem inuocarent. tunc enim implebatur illud Psal. 2. *Asiterunt Reges terra, & Principes cōuenerunt in unum aduersum Dominum, & aduersus Christum eius.* At postquā tempore Constantini cœpit illud impleri, quod sequitur in eodem Psalmo: *Et nunc reges intelligite, erudimini, qui iudicatis terram, seruite Domino in timore.* Mox Ecclesia auxilium secularis brachij implorauit.

Finis quintæ Controuersie generalis.

Laus DEO, Virginiq̄ue Matri MARIAE.

Faint, illegible text at the bottom of the page, possibly a title or reference.

Large block of extremely faint, illegible text in the center of the page.

Faint text at the top of the page, possibly a header or page number.